

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

© Naczelny Sąd Administracyjny, www.nsa.gov.pl [Translation already published on the official website of the Polish Supreme Administrative Court]

Permission to re-publish this translation has been granted by the Polish Supreme Administrative Court for the sole purpose of its inclusion in the Court's database HUDOC

© Naczelny Sąd Administracyjny, www.nsa.gov.pl [Tłumaczenie zostało już opublikowane na oficjalnej stronie Naczelnego Sądu Administracyjnego]

Zezwolenie na publikację tego tłumaczenia zostało udzielone przez Naczelny Sąd Administracyjny wyłącznie w celu zamieszczenia w bazie Trybunału HUDOC

EUROPEJSKI TRYBUNAŁ PRAW CZŁOWIEKA
WIELKA IZBA

GÜZELYURTLU I INNI P. CYPROWI I TURCJI

(Skarga nr 36925/07)

WYROK
[wyciąg]

STRASBURG

29 stycznia 2019 r.

Wyrok jest ostateczny, ale może zostać poddany poprawkom edytorskim.

W sprawie Güzelyurtlu i Inni p. Cyprowi i Turcji,

Europejski Trybunał Praw Człowieka, w składzie Wielkiej Izby, w której zasiadali:

Guido Raimondi, *Przewodniczący*,
Angelika Nußberger,
Linos-Alexandre Sicilianos,
Ganna Yudkivska,
Robert Spano,
Vincent A. De Gaetano,
İşıl Karakaş,
Kristina Pardalos,
André Potocki,
Aleš Pejchal,
Yonko Grozev,
Gabriele Kucsko-Stadlmayer,
Pauliine Koskelo,
Georgios A. Serghides,
Marko Bošnjak,
Jolien Schukking,
Lado Chanturia, *sędziowie*,

i Roderick Liddell, *Kanclerz*,

Po obradach na posiedzeniu niejawnym dnia 28 marca 2018 r. i 7 listopada 2018 r.,

Wydaje następujący wyrok, który został przyjęty w drugiej z wyżej wymienionych dat:

POSTĘPOWANIE

1. Sprawa wywodzi się ze skargi (nr 36925/07) przeciwko Republice Cypryjskiej i Republice Turcji wniesionej do Trybunału na podstawie art. 34 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności („Konwencja”) przez siedmiu obywateli cypryjskich będących członkami wspólnoty Turków cypryjskich, Pana Mehmeta Güzelyurtlu („pierwszego skarżącego”), Panią Ayça Güzelyurtlu („drugą skarżącą”), Panią Deniz Erdinch („trzecią skarżącą”), Panią Emine Akerson („czwartą skarżącą”), Panią Fezile Kirralar („piątą skarżącą”), Panią Meryem Özfirat („szóstą skarżącą”) i Pana Muzaffera Özfirata („siódmego skarżącego”) dnia 16 sierpnia 2007 r.

2. Skarżący reprezentowani byli przez Pana A. Riza QC, adwokata, oraz Panią E. Meleagrou, radcę prawną, prowadzących praktykę w Londynie. Rząd Cypryjski był reprezentowany kolejno przez dwóch pełnomocników: najpierw przez Pana P. Cleridesa, następnie zaś przez Pana C. Cleridesa,

Prokuratorów Generalnych Republiki Cypryjskiej. Rząd turecki był reprezentowany przez pełnomocnika.

3. Skarżący podnieśli zarzut naruszenia art. 2 Konwencji w jego aspekcie materialnym i proceduralnym w tym zakresie, że władze cypryjskie i tureckie, w tym władze „Tureckiej Republiki Cypru Północnego” („TRPC”), nie przeprowadziły skutecznego śledztwa w sprawie zabójstwa ich krewnych, Elmasa, Zerrin i Eylül Güzelyurtlu. W oparciu o art. 13 Konwencji zarzucili brak skutecznego środka odwoławczego w zakresie skargi proceduralnej na podstawie art. 2.

4. Skarga została przydzielona do Sekcji Trzeciej Trybunału (Reguła 52 § 1 Regulaminu Trybunału). W dniu 13 maja 2009 r. skarga została zakomunikowana pozwanym Rządom w zakresie aspektów procesowych art. 2 – rozpatrywanego samodzielnie i w związku z art. 13. Dnia 3 września 2009 r. Centre for Advice on Individual Rights in Europe (Centrum „AIRE”) otrzymało zezwolenie na złożenie uwag pisemnych jako strona trzecia (art. 36 ust. 2 Konwencji i Reguła 44 § 3 Regulaminu Trybunału).

5. Dnia 4 kwietnia 2017 r. Izba tej Sekcji, w składzie: Przewodnicząca Helena Jäderblom, sędziowie: Branko Lubarda, Işıl Karakaş, Helen Keller, Pere Pastor Vilanova, Alena Poláčeková, Georgios A. Serghides, oraz Kanclerz Sekcji: Stephen Phillips, wydała jednogłośnie wyrok stwierdzający, że skarga jest dopuszczalna; pięcioma głosami do dwóch, że Cypr dopuścił się naruszenia art. 2 Konwencji w jego aspekcie proceduralnym; jednomyślnie, że Turcja dopuściła się naruszenia art. 2 Konwencji w aspekcie proceduralnym; oraz jednomyślnie, że nie ma potrzeby przeprowadzania osobnej analizy skargi na podstawie art. 13 Konwencji w związku z art. 2 Konwencji. Izba orzekła, że w sprawie nie występowały zagadnienia dotyczące art. 2 w aspekcie materialnym i że cała skarga dotyczy zasadniczo aspektów proceduralnych. Opinię częściowo odrębną wyrazili sędzia Serghides i sędzia Pastor Vilanova.

6. Dnia 22 czerwca 2017 r. oba pozwane Rządy złożyły wniosek o przekazanie sprawy do Wielkiej Izby zgodnie z art. 43 Konwencji. Dnia 18 września 2017 r. zespół Wielkiej Izby przyjął ten wniosek.

7. Skład Wielkiej Izby ustalono zgodnie z art. 26 ust. 4 i 5 Konwencji oraz Regułą 24 Regulaminu Trybunału. Dnia 18 grudnia 2017 r. Wielka Izba oddaliła wniosek skarżących o wykluczenie sędziego Serghidesa z postępowania w sprawie.

8. Skarżący i oba Rządy przedstawili dalsze pisemne uwagi (Reguła 59 § 1 Regulaminu Trybunału) dotyczące przedmiotu sprawy. Ponadto pisemne uwagi strony trzeciej zostały przedłożone przez Centrum AIRE.

9. Publiczna rozprawa odbyła się w Gmachu Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu, w dniu 28 marca 2018 r. (Reguła 59 § 3 Regulaminu Trybunału).

Przed Trybunałem stawili się:

(a) *w imieniu Rządu Cypryjskiego*

Pan C. CLERIDES, Prokurator Generalny Republiki Cypryjskiej,
Pełnomocnik,
 Pani C. MONTGOMERY QC, adwokat *Adwokat,*
 Pani J. JONES, adwokat,
 Pani T. CHRISTODOULIDOU, Radca Prawny A Republiki Cypryjskiej,
Doradcy;

(b) *w imieniu Rządu Tureckiego*

Pan S. TALMON, profesor prawa Uniwersytetu w Bonn, *Pełnomocnik,*
 Pan E. İŞCAN, ambasador, Stały Przedstawiciel Turcji
 przy Radzie Europy,
 Pan Z. M. NECATIGIL, Radca Prawny, Ministerstwo Spraw
 Zagranicznych „TRPC”
 Pani S. KARABACAK, Radca Prawny, Kancelaria Prezydenta „TRPC”,
 Pan A.M. BAŞÇERI, Zastępca Dyrektora Generalnego, Ministerstwo
 Spraw Zagranicznych Turcji,
 Pan C. ÖZTAŞ, Zastępca Stałego Przedstawiciela Turcji przy Radzie
 Europy,
 Pani N. FERIT VECHI, Zastępca Stałego Przedstawiciela Turcji
 przy Radzie Europy,
 Pani D. KALYONCU, Zastępca Stałego Przedstawiciela Turcji przy Radzie
 Europy,
 Pani B. BILEN SOYDAN, Zastępca Stałego Przedstawiciela Turcji przy
 Radzie Europy,
 Pani M. AKSEN, Ekspert Prawny, Ministerstwo Spraw Zagranicznych
 Turcji,
Doradcy;

(c) *w imieniu skarżących*

Pan A. RIZA QC, adwokat, *Pełnomocnik,*
 Pan C. PASCALIDES, Adwokat przy Sądzie Najwyższym Anglii i Walii
 oraz członek Cypryjskiej Izby Adwokackiej, *Doradca,*
 Pan M. GÜZELYURTLU,
 Pani A. GÜZELYURTLU,
 Pani E. AKERSON,
Skarżący.

Trybunał wysłuchał wystąpień Pana Riza QC, Pani Montgomery QC oraz Pana Talmona oraz ich odpowiedzi na pytania, które zadali sędziowie: Sicilianos, Spano i Bošnjak.

FAKTY

[Paragrapy 10 - 168 wyroku pominięte i zastąpione tłumaczeniem poniższego streszczenia przygotowanego przez Kancelarię Europejskiego Trybunału Praw Człowieka

Streszczenie stanu faktycznego¹:

Skargę wnieśli trzej bliscy krewni trojga obywateli cypryjskich pochodzenia turecko-cypryjskiego, których w 2005 r. znaleziono martwych z ranami postrzałowymi na obszarze wyspy kontrolowanym przez Rząd cypryjski. Zarówno władze cypryjskie, jak i tureckie (w tym władze tzw. „Tureckiej Republiki Północnego Cypru” – „TRPC”) bezzwłocznie wszczęły śledztwa. Chociaż władze cypryjskie zidentyfikowały ośmiu podejrzanych i zostali oni zatrzymani oraz przesłuchani przez władze „TRPC”, oba śledztwa znalazły się w impasie, a sprawy pozostawały w zawieszeniu, oczekując na dalszy rozwój wydarzeń. Chociaż śledztwa się toczyły, po 2008 r. nie doszło do żadnych konkretnych działań. Rząd Turecki wciąż oczekiwał na przekazanie wszystkich dowodów w sprawie, by móc osądzić podejrzanych, podczas gdy śledztwo Cypru całkowicie się zatrzymało po zwróceniu przez Turcję wniosków o ekstradycję złożonych przez władze cypryjskie. Wysiłki podejmowane przy pomocy Sił Pokojowych Organizacji Narodów Zjednoczonych na Cyprze (UNFICYP) nie przyniosły powodzenia.]

PRAWO

I. ZARZUT NARUSZENIA ART. 2 KONWENCJI

169. Skarżący podnieśli zarzut, że doszło do naruszenia art. 2 Konwencji przez władze cypryjskie i tureckie (w tym „TRPC”), które nie przeprowadziły skutecznego śledztwa w sprawie zabójstwa ich krewnych, Elmasa, Zerrin i Eylül Güzelyurtlu. Zwrócili uwagę na brak współpracy ze strony pozwanych Państw w zakresie prowadzenia dochodzeń w sprawie morderstw i postawienia podejrzanych przed sądem. Odpowiedni fragment art. 2 ma następujące brzmienie:

¹ Źródło: Nota informacyjna na temat orzecznictwa Trybunału nr 225, styczeń 2019 r. (*Information Note. Case-law of the European Court of Human Rights No. 225, January 2019* / *Note d'information sur la jurisprudence de la Cour 229 / Janvier 2019*)

„1. Prawo każdego człowieka do życia jest chronione przez ustawę. Nikt nie może być umyślnie pozbawiony życia, wyjąwszy przypadki wykonania wyroku sądowego, skazującego za przestępstwo, za które ustawa przewiduje taką karę”.

A. Zastrzeżenie Rządu Tureckiego w zakresie niezgodności *ratione loci*

170. W świetle zastrzeżenia wstępnego Rządu Tureckiego należy najpierw ustalić, czy skarga złożona przez skarżących przeciwko Turcji jest zgodna *ratione loci* z przepisami Konwencji.

1. Wyrok Izby

171. Biorąc pod uwagę, że śmierć krewnych skarżących miała miejsce na obszarze kontrolowanym przez Cypr i pod jego jurysdykcją, Izba przeanalizowała z urzędu, czy skarga jest zgodna *ratione loci* w tym zakresie, w jakim skierowana była przeciwko Rządowi Tureckiemu (zob. paragraf 183 wyroku Izby). Izba zauważyła, że domniemani sprawcy morderstwa znajdowali się pod jurysdykcją turecką – w „TRPC” lub na terytorium Turcji. Władze Tureckie i władze „TRPC” otrzymały informację o przestępstwie i wydano czerwone noty przeciwko podejrzanym. Czynniki te pociągnęły za sobą obowiązki proceduralne Turcji na podstawie art. 2, a zatem uzasadniają odejście od ogólnego podejścia opartego na terytorium. Izba zauważyła ponadto, że władze „TRPC” wszczęły swoje własne śledztwo i że sądy „TRPC” wykonują jurysdykcję karną. Izba doszło zatem do wniosku, że skarga złożona przez skarżących przeciwko Turcji była zgodna *ratione loci* z postanowieniami Konwencji (zob. paragrafy 184-89 wyroku Izby).

2. Stanowiska stron

(a) Rząd Turecki

172. Rząd Turecki zwrócił uwagę, że celem proceduralnego obowiązku przeprowadzenia śledztwa na podstawie art. 2 jest zapewnienie „skutecznego wykonania krajowych przepisów prawnych gwarantujących prawo do życia” (zob. *Nachova i Inni przeciwko Bułgarii* [WI], nr 43577/98 i 43579/98, § 110, ETPC 2005-VII). Jako że przepisy krajowego prawa karnego, jakie powinny zostać wdrożone w państwach, mają chronić prawo do życia wyłącznie osób „pod ich jurysdykcją”, art. 2 nie wymaga, żeby państwa wprowadziły przepisy karne, które dotyczyłyby przestępstw popełnionych poza ich jurysdykcją, ani by przyjęły zasadę jurysdykcji uniwersalnej (zob. *Rantsev przeciwko Cyprowi i Rosji*, nr 25965/04, § 244, ETPC 2010 (fragmenty), oraz *Emin i Inni przeciwko Cyprowi, Grecji i Zjednoczonemu Królestwu* (dec.), nr 59623/08 i 6 innych, 3 czerwca 2010 r.). Biorąc pod uwagę brak „cech szczególnych” w danej sprawie (w znaczeniu, jakie temu terminowi nadaje *Rantsev*, cyt. powyżej, § 243; np. zobowiązań traktatowych

do przeprowadzenia śledztwa i wszczęcia postępowania karnego dotyczącego śmierci, która miała miejsce na terytorium innego Państwa-Strony, jak w przypadku *Aliyeva i Aliyev przeciwko Azerbejdżanowi*, nr 35587/08, § 57, 31 lipca 2014 r.), Państwo ma obowiązek przeprowadzić śledztwo w sprawie śmierci na podstawie art. 2 tylko i wyłącznie w przypadku, gdyby istniał „związek jurysdykcyjny” między ofiarą a Państwem. W niniejszej sprawie nie istniał taki „związek jurysdykcyjny” między ofiarami a Turcją ani na podstawie terytorialności, ani z tytułu władzy i kontroli sprawowanych przez przedstawiciela państwa, ani faktycznej kontroli nad obszarem. Obecność podejrzanych w „TRPC” lub w Turcji oraz fakt, że władze tureckie i władze „TRPC” zostały poinformowane o przestępstwie (§ 187 wyroku Izby), nie stanowią „cech szczególnych” uzasadniających odejście od ogólnej zasady, zgodnie z którą obowiązki proceduralne na podstawie art. 2 Konwencji spoczywają na państwie, pod którego jurysdykcją ofiara została znaleziona w chwili śmierci. Zdaniem Rządu Tureckiego nie można było również twierdzić, że wszczynając z urzędu śledztwo, Turcja przyjęła na siebie obowiązki proceduralne na podstawie art. 2 wynikające ze związku jurysdykcyjnego między ofiarami a Cyprem.

173. Rząd Turecki dowodził również, że nie istnieje „związek jurysdykcyjny” z Turcją w zakresie obowiązku współpracy, którego nie można interpretować jako „samodzielnego obowiązku” nałożonego na wszystkie Układające się Państwa, w których mogą znajdować się podejrzani lub dowody. Jego zdaniem orzecznictwo Trybunału nie potwierdza istnienia takiego obowiązku. Sprawy *O’Loughlin* (*O’Loughlin i Inni przeciwko Zjednoczonemu Królestwu* (dec.), nr 23274/04, 25 sierpnia 2005 r.) i *Cummins* (*Cummins przeciwko Zjednoczonemu Królestwu* (dec.), nr 27306/05, 13 grudnia 2005 r.) nie poruszały kwestii obowiązku współpracy, lecz ograniczały się do rozstrzygnięcia, czy państwo, do którego uciekli podejrzani o popełnienie przestępstwa, miało obowiązek przeprowadzić śledztwo. Sprawa *Rantsev* dotyczyła przede wszystkim handlu ludźmi w związku z art. 4, a związek jurysdykcyjny z Rosją polegał na tym, że to właśnie Rosja była państwem, z którego łańcuch handlu ludźmi się wywodził, co prowadziło do powstania obowiązku współpracy z innymi zainteresowanymi państwami.

174. Z powodów, o których mowa powyżej, Rząd Turecki wezwał Trybunał do stwierdzenia, że skarga złożona przez skarżących na podstawie art. 2 przeciwko Turcji jest niezgodna *ratione loci* na podstawie Konwencji.

(b) Rząd Cyprijski

175. Rząd Cyprijski twierdził, że skarga złożona przez skarżących przeciwko Turcji jest zgodna *ratione loci* na podstawie Konwencji z co najmniej czterech powodów. Po pierwsze, Turcja kontrolowała północną część Cypru i działania „TRPC” można przypisać Turcji. Po drugie, Turcja

jako państwo trzecie mające dostęp do podejrzanych miała obowiązek, wynikający z art. 2, współpracy z organami dochodzeniowymi Cypru. Po trzecie, art. 2 nakłada na państwo, co do którego wiadomo, że znajdują się w nim dowody lub podejrzani sprawcy, obowiązek podjęcia z urzędu kroków w celu zabezpieczenia dowodów lub podejrzanych sprawców (w oparciu o *O’Loughlin i Inni*, cyt. powyżej). Po czwarte, poprzez wszczęcie śledztwa przez „TRPC” Turcja przyjęła na siebie obowiązek przeprowadzenia śledztwa zgodnego z art. 2 (w oparciu o *Aliyeva i Aliyev*, cyt. powyżej, § 57).

176. Rząd Cypryjski dowodził na rozprawie, iż potwierdzenie prawa „TRPC” do dochodzenia i ścigania powinno stanowić wystarczający związek jurysdykcyjny na potrzeby art. 2 Konwencji (w oparciu o *Markovic i Inni przeciwko Włochom* [WI], nr 1398/03, ETPC 2006-XIV). Rząd Cypryjski zwrócił także uwagę, że Turcja również miała związek jurysdykcyjny wynikający ze sprawowania faktycznej kontroli nad obszarem północnego Cypru. Jego zdaniem w niniejszej sprawie występowały dwie „cechy szczególne”, które prowadziły do nałożenia na Turcję obowiązków dochodzeniowych niezależnie od tego, że morderstwo popełniono poza jurysdykcją Turcji: (a) fakt, że Turcja okupowała terytorium Cypru i świadomie utrudniała prowadzenie śledztwa przez Cypr; oraz (b) fakt, że Turcja wiedziała, iż sprawcy znajdują się pod jej jurysdykcją.

(c) Skarżący

177. Skarżący podnosili, że w wyjątkowych okolicznościach panujących na Cyprze Turcja uznała swoją jurysdykcję zgodnie z art. 1 Konwencji poprzez sprawowanie faktycznej kontroli nad północnym Cyprem, niezależnie od tego, że obszar ten stanowił część suwerennego terytorium Cypru. Na rozprawie dodali także, że fakt sprawowania faktycznej kontroli przez Turcję uniemożliwił Cyprovi ściganie podejrzanych o morderstwo, co doprowadziło do powstania związku jurysdykcyjnego i cech szczególnych nakładających na Turcję obowiązek współpracy. Powodem istnienia związku jurysdykcyjnego i obowiązku współpracy było to, że obie części Cypru należały do tej samej *de iure* jurysdykcji.

3. Ocena Trybunału

(a) Podsumowanie orzecznictwa

178. „Jurysdykcja” jest zgodnie z art. 1 kryterium granicznym. Sprawowanie jurysdykcji jest warunkiem koniecznym, żeby Układające się Państwo mogło być pociągnięte do odpowiedzialności za działania i zaniechania, jakie można mu przypisać i które dają podstawy do postawienia zarzutu naruszenia praw i wolności określonych w Konwencji (zob. *Al-Skeini i Inni przeciwko Zjednoczonemu Królestwu* [WI], nr 55721/07, § 130, ETPC 2011, oraz *Catan i Inni przeciwko Republice Mołdawii i Rosji* [WI], nr 43370/04 i 2 inne, § 103, ETPC 2012

(streszczenie)). Jak Trybunał podkreślił, z punktu widzenia prawa międzynarodowego publicznego jurysdykcja państwa ma przede wszystkim charakter terytorialny (tamże, odpowiednio §131 i § 104). W szczególnych okolicznościach Trybunał uznawał jednak, że Układające się Państwa sprawują jurysdykcję na podstawie art. 1 również poza swoimi granicami terytorialnymi (zob. *Al-Skeini i Inni*, cyt. powyżej, §§ 132-50, i *Hassan przeciwko Zjednoczonemu Królestwu* [WI], nr 29750/09, §§ 74-80, ETPC 2014).

179. Jeden z wyjątków w stosunku do zasady, iż jurysdykcja na podstawie art. 1 jest ograniczona do własnego terytorium państwa, ma miejsce, gdy na skutek zgodnych z prawem lub bezprawnych działań zbrojnych Układające się Państwo sprawuje faktyczną kontrolę nad obszarem znajdującym się poza jego terytorium krajowym. Obowiązek zabezpieczenia na takim obszarze praw i wolności, o których mowa w Konwencji, wywodzi się z faktu sprawowania takiej kontroli w sposób bezpośredni, za pomocą sił zbrojnych danego Układającego się Państwa, albo za pośrednictwem podporządkowanej administracji lokalnej (zob. *Loizidou przeciwko Turcji* (zarzuty wstępne), 23 marca 1995 r., § 62, Seria A nr 310; *Cypr przeciwko Turcji* [WI], nr 25781/94, § 76, ETPC 2001-IV; *Ilaşcu i Inni przeciwko Mołdawii i Rosji* [WI], nr 48787/99, §§ 314-16, ETPC 2004-VII; *Al-Skeini i Inni*, cyt. powyżej, § 138; *Catan i Inni*, cyt. powyżej, § 106; oraz *Mozer przeciwko Republice Mołdawii i Rosji* [WI], nr 11138/10, § 98, 23 lutego 2016 r.). W przypadku gdy stwierdzono istnienie takiej dominacji nad terytorium, nie trzeba ustalać, czy Układające się Państwo sprawuje szczegółową kontrolę nad polityką i działaniami podporządkowanej administracji lokalnej. Fakt, że taka administracja lokalna trwa w rezultacie wsparcia wojskowego i innego rodzaju pomocy ze strony Układającego się Państwa, pociąga za sobą odpowiedzialność tego państwa za jej politykę i działania. Kontrolujące państwo ma obowiązek, wynikający z art. 1, zabezpieczenia na obszarze podlegającym jego kontroli wszystkich praw materialnych, o których mowa w Konwencji i w tych dodatkowych Protokołach, które państwo to podpisało. Będzie zatem odpowiedzialne za naruszenia tych praw (zob. *Cypr przeciwko Turcji*, cyt. powyżej, §§ 76-77, oraz *Al-Skeini i Inni*, cyt. powyżej, § 138).

180. W zdecydowanej większości przypadków, gdy Trybunał miał orzec w sprawie skarg dotyczących aspektów proceduralnych art. 2, śmierć miała miejsce na obszarze podlegającym jurysdykcji Układającego się Państwa – na jego terytorium krajowym (zob. m.in. *Rantsev* w odniesieniu do Cypru), na obszarze podlegającym faktycznej kontroli takiego państwa (zob. *Adali przeciwko Turcji*, nr 38187/97, 31 marca 2005 r.) lub na pokładzie statków lub łodzi zarejestrowanych w takim państwie lub pływającym pod jego banderą (zob. *Bakanova przeciwko Litwie*, nr 11167/12, § 63, 31 maja 2016 r.). Trybunał rozpatrywał również skargi dotyczące aspektów proceduralnych art. 2, gdy śmierć miała miejsce na obszarze innego państwa

lub w strefie neutralnej, przy czym została spowodowana rzekomo przez przedstawiciela Układającego się Państwa w wyniku sprawowania przez niego władzy i kontroli (zob. *Al-Skeini i Inni*, cyt. powyżej, §§ 149-50; *Jaloud przeciwko Królestwu Niderlandów* [WI], nr 47708/08, § 152, ETPC 2014; oraz *Isaak v. Turkey*, nr 44587/98, §§ 121-25, 24 czerwca 2008 r., a także decyzja z dnia 28 września 2006 r. dotycząca strefy buforowej ONZ na Cyprze). We wszystkich tych przypadkach występował oczywisty związek jurysdykcyjny na potrzeby art. 1 między zmarłym a pozwanym państwem.

181. Do tej pory było bardzo niewiele spraw, w których Trybunał miałby rozpatrzyć skargę na podstawie art. 2 w aspekcie proceduralnym w przypadku, gdy śmierć miała miejsce pod inną jurysdykcją niż jurysdykcja państwa, w stosunku do którego obowiązek proceduralny zazwyczaj powstaje.

182. W sprawach *O'Loughlin i Inni* (cyt. powyżej) oraz *Cummins* (cyt. powyżej), które dotyczyły gwałtownej śmierci (na skutek zamachów bombowych) w Irlandii w wypadku, gdy podejrzani o popełnienie przestępstwa uciekli do Irlandii Północnej w Zjednoczonym Królestwie, Trybunał nie przeanalizował bezpośrednio, czy skarga przeciwko Zjednoczonemu Królestwu jest zgodna *ratione loci*, lecz podał ogólną zasadę dotyczącą obowiązku przeprowadzenia śledztwa w odniesieniu do zawinionych śmierci, jakie miały miejsce poza jurysdykcją pozwanego państwa. W tym zakresie Trybunał miał okazję zauważyć, że w przypadku, gdy incydent bezprawnej przemocy prowadzący do utraty życia wiązał się z elementami transgranicznymi, od władz państwa, do którego sprawcy uciekli i w którym mogą znajdować się dowody przestępstwa, można wymagać na podstawie art. 2 podjęcia skutecznych działań w tym względzie, w razie potrzeby z własnej inicjatywy (zob. *Cummins*, cyt. powyżej). Trybunał uznał jednak skargi za niedopuszczalne, pierwszą z tego powodu, że została wniesiona po upływie sześciomiesięcznego terminu, zaś drugą – bowiem zarzuty uznano za w sposób oczywisty nieuzasadnione.

183. W sprawie *Rantsev* (cyt. powyżej, §§ 205-08), Trybunał rozpatrzył zastrzeżenie wniesione przez Rząd Rosyjski dotyczące niezgodności *ratione loci*, oparte na fakcie, że wydarzenia stanowiące podstawę skargi (m.in. śmierć ofiary) miały miejsce poza jego terytorium. Trybunał ograniczył się do stwierdzenia, że skarga złożona przez skarżących przeciwko Rosji na podstawie art. 2 dotyczyła faktu, że Rosja nie podjęła czynności dochodzeniowych, w tym nie zabezpieczyła dowodów ze świadków zamieszkałych w Rosji. Jakkolwiek zakres ewentualnych obowiązków proceduralnych spoczywających na Rosji na podstawie art. 2 pozostawiono do rozstrzygnięcia merytorycznego, Trybunał przyjął, że skarga jest zgodna *ratione loci* (tamże, §§ 208 i 212). Analizując skargę na podstawie art. 2 pod względem merytorycznym, Trybunał zauważył, że śmierć miała miejsce na Cyprze i że co do zasady obowiązek zapewnienia

skutecznego dochodzenia dotyczył wyłącznie Cypru (tamże, § 243, odwołując się *mutatis mutandis* do *Al-Adsani przeciwko Zjednoczonemu Królestwu* [WI], nr 35763/97, § 38, ETPC 2001-XI, w zakresie art. 3). Niemniej jednak Trybunał uznał, że „cechy szczególne” w danej sprawie mogłyby uzasadnić odejście od tego ogólnego podejścia. Stwierdził ponadto, że obywatelstwo rosyjskie zmarłego nie kwalifikowało się jako taka „cecha szczególna”, a zatem Rosja nie posiadała „samodzielnego” obowiązku na podstawie art. 2 do przeprowadzenia śledztwa w sprawie śmierci (tamże, § 244).

184. W sprawie *Emin i Inni* (cyt. powyżej) skarżący podnieśli zarzut, że doszło do naruszenia art. 2 w aspekcie proceduralnym w tym zakresie, że Zjednoczone Królestwo nie przeprowadziło śledztwa w sprawie zniknięcia ich krewnych na Cyprze, chociaż ofiary posiadały paszporty brytyjskie i pracowały na obszarze suwerennych stref brytyjskich na Cyprze. Trybunał powtórzył, że co do zasady obowiązek proceduralny na podstawie art. 2 spoczywa na pozwanym państwie, pod którego jurysdykcją osoba została znaleziona w chwili śmierci. W tej konkretnej sprawie nie zauważył żadnych szczególnych czynników, które prowadziłyby do nałożenia na Zjednoczone Królestwo obowiązku przeprowadzenia swojego własnego śledztwa w sprawie zniknięcia, które miało miejsce na terytorium i pod jurysdykcją Republiki Cypryjskiej. Z tego powodu Trybunał orzekł, że ta część skargi nie jest zgodna *ratione personae* i *ratione materiae*.

185. W sprawie *Gray przeciwko Niemcom* (nr 49278/09, 22 maja 2014 r.) sądy niemieckie wykonywały jurysdykcję karną nad obywatelem niemieckim, który popełnił przestępstwo zaniedbania medycznego w Zjednoczonym Królestwie, co w efekcie uniemożliwiło wydanie go za to samo przestępstwo do Zjednoczonego Królestwa zgodnie z europejskim nakazem aresztowania. Skarżący zarzucili przed Trybunałem, że prowadząc postępowanie w sprawie w trybie przyspieszonym, Niemcy nie zrealizowały ciężącego na nich obowiązku proceduralnego, podczas gdy Zjednoczone Królestwo nie podjęło koniecznych działań, żeby zapewnić przeprowadzenie postępowania w Zjednoczonym Królestwie, gdzie podejrzany mógł otrzymać surowszą karę. Trybunał nie zbadał kwestii właściwości *ratione loci* w odniesieniu do Niemiec i przeszedł do rozważenia, czy Niemcy zrealizowały swój obowiązek proceduralny na podstawie art. 2, w sposób dorozumiany przyjmując, że wszczęcie postępowania karnego z inicjatywy władz niemieckich było wystarczające, żeby ustanowić związek jurysdykcyjny na potrzeby art. 1.

186. W sprawie *Aliyeva i Aliyev przeciwko Azerbejdżanowi* (cyt. powyżej, §§ 56-57) Trybunał rozpatrzył skargę wniesioną przez rodziców obywatela Azerbejdżanu, zabitego na Ukrainie w okolicznościach, w których brali udział dwaj inni obywatele Azerbejdżanu. W oparciu o umowę o wzajemnej pomocy prawnej między Ukrainą i Azerbejdżanem sprawa została przekazana do Azerbejdżanu, lecz władze Azerbejdżanu umorzyły dalsze

postępowanie przeciwko podejrzanym ze względu na brak dowodów. Trybunał podniósł z własnej inicjatywy kwestię jurysdykcji *ratione loci*, wskazując, że „niezależnie od tego, gdzie doszło do śmierci, w przypadku gdy Azerbejdżan przyjął na siebie obowiązek przeprowadzenia śledztwa zgodnie z Konwencją Mińską z 1993 r. i zgodził się kontynuować śledztwo rozpoczęte przez władze ukraińskie, miał obowiązek przeprowadzić takie śledztwo zgodnie z obowiązkami proceduralnymi wynikającymi z art. 2” (tamże, § 57). Oznaczało to, że jurysdykcja Azerbejdżanu na podstawie art. 1 wchodziła w grę tylko w tym zakresie, w jakim władze Azerbejdżanu zdecydowały się o przejęciu ścigania w sprawie od Ukrainy zgodnie z obowiązującym traktatem międzynarodowym i właściwym prawem krajowym Azerbejdżanu.

187. Trybunał zauważa, że oba pozwane Rządy, w swoich stanowiskach przedstawionych Wielkiej Izbie, odwołały się do sprawy *Markovic i Inni* (cyt. powyżej), dotyczącej skargi na podstawie art. 6. W wydanym wyroku Wielka Izba zbadała zastrzeżenie pozwanego Rządu wskazujące niezgodność *ratione loci* opierające się na fakcie, że pozew cywilny wniesiony przez skarżących do sądów włoskich dotyczył wydarzeń o charakterze eksterytorialnym (nalot sił NATO w Federalnej Republice Jugosławii). Trybunał oddalił zastrzeżenie i wskazał, że w momencie, gdy dana osoba wniosła pozew cywilny do sądów lub trybunałów państwa, bez wątpienia występował „związek jurysdykcyjny” na potrzeby art. 1 (tamże, §§ 54-56). Orzekł również, że eksterytorialny charakter wydarzeń, które miały stanowić podstawę pozwu, nie może w żadnym wypadku wpłynąć na jurysdykcję *ratione loci* i *ratione personae* danego państwa (tamże, § 54) w kontekście art. 6.

(b) Podejście Trybunału

188. W świetle orzecznictwa, o którym mowa powyżej, wydaje się, że jeśli organy śledcze lub sądowe Układającego się Państwa wszczęły na podstawie prawa wewnętrznego (np. przepisów o jurysdykcji powszechnej albo zasady osobowości aktywnej lub biernej) własne śledztwo karne lub postępowanie dotyczące śmierci, do której doszło poza granicami jego jurysdykcji, fakt ten wystarcza do uznania, że istniał związek jurysdykcyjny dla celów art. 1 Konwencji między tym państwem i krewnymi ofiary, którzy następnie wszczęli postępowanie przed Trybunałem (zob., *mutatis mutandis*, *Markovic i Inni*, cyt. powyżej, §§ 54-55).

189. Trybunał podkreśla, że podejście to jest zgodne z istotą proceduralnego obowiązku przeprowadzenia skutecznego śledztwa na podstawie art. 2, który wyewoluował w odrębny i autonomiczny obowiązek, który pojawia się na skutek działań dotyczących materialnych aspektów tego przepisu (zob. *Šilih przeciwko Słowenii* [WI], nr 71463/01, § 159, 9 kwietnia 2009 r., oraz *Janowiec i Inni przeciwko Rosji* [WI], nr 55508/07 i 29520/09, § 132, ETPC 2013). W tym znaczeniu można uznać,

że jest to niezależny obowiązek wynikający z art. 2, mogący wiązać państwo, nawet jeśli do śmierci doszło poza jego jurysdykcją (zob., *mutatis mutandis*, *Şilih*, § 159, w kwestii zgodności *ratione temporis*).

190. W przypadku, gdy Układające się Państwo nie wszczęło na podstawie prawa wewnętrznego śledztwa ani postępowania w sprawie śmierci, do której doszło poza granicami jego jurysdykcji, Trybunał będzie musiał ocenić, czy mimo to można uznać, że w odniesieniu do tego państwa istnieje związek jurysdykcyjny dla celów obowiązku proceduralnego tego państwa na podstawie art. 2. Chociaż obowiązek proceduralny na podstawie art. 2 co do zasady pojawi się wyłącznie po stronie Układającego się Państwa, pod którego jurysdykcją zmarły znajdował się w chwili śmierci, „cechy szczególne” danej sprawy mogą uzasadnić odejście od tego podejścia zgodnie z zasadami wypracowanymi w sprawie *Rantsev*, §§ 243-44. Trybunał nie uważa jednak, że jest w obowiązku określić *in abstracto*, które „cechy szczególne” prowadzą do wystąpienia związku jurysdykcyjnego na potrzeby proceduralnego obowiązku przeprowadzenia śledztwa na podstawie art. 2, bowiem cechy te zależeć będą od konkretnych okoliczności i mogą różnić się znacznie w zależności od sprawy.

(c) Zastosowanie tych kryteriów do niniejszej sprawy

191. W niniejszej sprawie Trybunał zaznacza na wstępie, że władze „TRPC” wszczęły swoje własne śledztwo karne w sprawie morderstwa krewnych skarżących – zgodnie z przepisami prawa wewnętrznego, które przyznawało sądom „TRPC” jurysdykcję karną nad osobami fizycznymi, które popełniły przestępstwo w którymkolwiek miejscu na wyspie Cypr (zob. paragraf 143 powyżej). W trakcie tego śledztwa zatrzymano i tymczasowo aresztowano kilku podejrzanych pod zarzutem morderstwa z premedytacją; odebrano także oświadczenia od skarżących (co najmniej od pierwszego skarżącego). W tych okolicznościach Trybunał uznaje, że między skarżącymi, którzy złożyli skargę zgodnie z art. 2 w jego aspekcie proceduralnym w sprawie śmierci ich krewnych, a Turcją, której odpowiedzialność na podstawie Konwencji wynika z działań i zaniechań popełnionych przez władze „TRPC”, występuje „związek jurysdykcyjny” (zob. *Cypr przeciwko Turcji*, cyt. powyżej, § 77, oraz np., *Adalı*, cyt. powyżej, §§ 221-33).

192. Ponadto, uwzględniając stanowisko skarżących, zdaniem Trybunału występowały „cechy szczególne” związane z sytuacją panującą na Cyprze, które uzasadniają odejście w niniejszej sprawie od ogólnego podejścia określonego w sprawie *Rantsev* i pociągają za sobą obowiązek proceduralny Turcji na podstawie art. 2.

193. Po pierwsze, Trybunał zauważa, że wspólnota międzynarodowa stoi na stanowisku, że Turcja okupuje północną część Cypru (zob. *Demopoulos i Inni przeciwko Turcji* (dec.) [WI], nr 46113/99 i 7 innych, § 114, ETPC 2010) i nie uznaje „TRPC” za państwo w świetle prawa międzynarodowego

(zob. *Cypr przeciwko Turcji*, § 61; zob. paragrafy 159-61 powyżej). Trybunał uznał już wcześniej, że północny Cypr znajduje się pod faktyczną kontrolą Turcji dla celów Konwencji (zob. *Cypr przeciwko Turcji*, cyt. powyżej, § 77). W tym kontekście zwrócił również uwagę na trwały brak możliwości wypełnienia przez Cypr swoich obowiązków na podstawie Konwencji i na ogólną odpowiedzialność Turcji za zabezpieczenie całego zakresu praw materialnych, o których mowa w Konwencji (zob. *Cypr przeciwko Turcji*, cyt. powyżej, §§ 77–78). W kontekście swojego ogólnego podejścia do wykonywania jurysdykcji eksterytorialnej w odniesieniu do podmiotów nieuznawanych przez wspólnotę międzynarodową Trybunał uwzględnił szczególny charakter Konwencji jako instrumentu europejskiego porządku publicznego (*ordre public*) służącego ochronie istot ludzkich, i realizował zatem cel, jakim jest zapewnienie, by prawa na podstawie Konwencji cieszyły się ochroną na całym terytorium Układających się Państw (zob. *Cypr przeciwko Turcji*, cyt. powyżej, § 78, oraz *Mozer*, cyt. powyżej, § 136).

194. Po drugie, Trybunał zauważa, że w obecnej sprawie podejrzani o morderstwo uciekli do „TRPC” i że na skutek tego Cypr nie był w stanie prowadzić swojego własnego śledztwa wobec tych podejrzanych (za wyjątkiem ósmego podejrzanego, który został zatrzymany w 2006 r. na obszarze kontrolowanym przez Cypr), a zatem nie mógł wypełnić swych obowiązków wynikających z Konwencji. Władze tureckie i władze „TRPC” zostały powiadomione o morderstwie, a na dodatek Interpol wydał czerwone noty przeciwko podejrzanym. Władze tureckie i władze „TRPC” wiedziały, że podejrzani przebywają na terytorium kontrolowanym przez Turcję, która przetrzymywała ich w areszcie pod zarzutem morderstwa z premedytacją przez pewien okres w tygodniach następujących po morderstwie.

195. Uwzględniając te dwie cechy szczególne, Trybunał uznaje, że ustalono jurysdykcję Turcji na podstawie art. 1 w odniesieniu do skargi złożonej przez skarżących na podstawie art. 2 w jego aspekcie proceduralnym. Jakiegokolwiek inne stwierdzenie skutkowałoby powstaniem luki w systemie ochrony praw człowieka na terytorium Cypru, będącym „przestrzenią prawną Konwencji” (zob. *Cypr przeciwko Turcji*, cyt. powyżej, § 78), co rodziłoby zagrożenie powstaniem bezpiecznego schronienia w „TRPC” dla morderców uciekających z terytorium kontrolowanego przez Cypr. To z kolei niesłoby ryzyko utrudnienia stosowania przepisów karnych przyjętych przez Rząd Cypryjski w celu ochrony prawa do życia w odniesieniu do swych obywateli i w istocie wszystkich osób pozostających pod jego jurysdykcją.

196. Trybunał podkreśla, że każdy z tych elementów analizowanych powyżej, tj. z jednej strony wszczęcie śledztwa karnego przez władze „TRPC”, a z drugiej strony fakt, iż podejrzani uciekli na ten obszar Cypru, który znajduje się pod faktyczną kontrolą Turcji, wystarczyłby sam w sobie do ustalenia związku jurysdykcyjnego z Turcją.

197. Trybunał stwierdza zatem, że zastrzeżenie wstępne Rządu Tureckiego dotyczące niezgodności *ratione loci* należy oddalić. Zakres obowiązku proceduralnego spoczywającego na Turcji w okolicznościach niniejszej sprawy, w tym również kwestia, czy Turcja miała obowiązek współpracować z Cyprzem, pozostaje do ustalenia przez Trybunał w kontekście oceny przedmiotu skargi.

B. Przedmiot skargi

1. Wyrok Izby

198. Izba na początku zbadała argumenty krytyczne wysunięte przez skarżących przeciwko dwóm równoległym śledztwom prowadzonym przez władze pozwanych Państw (zob. paragrafy 264-81 wyroku Izby). Jej zdaniem ze stanu faktycznego sprawy jasno wynikało, że władze pozwanych Państw podjęły niezwłocznie znaczną liczbę czynności dochodzeniowych. Zebrano znaczną liczbę dowodów i szybko zidentyfikowano, odnaleziono i złapano ośmiu podejrzanych (zob. paragrafy 266, 269, 276, 277 wyroku Izby). Jeśli chodzi o zarzut, jaki skarżący podnieśli przeciwko Cyprowi, w zakresie wniosku o ekstradycję, Izba zauważyła, że nic nie świadczyło o tym, że wnioski złożono niepoprawnie lub niewłaściwymi kanałami, a fakt ich złożenia po upływie trzech i pół roku od wydania czerwonych not nie stanowi istotnej przeszkody (zob. paragraf 272 wyroku Izby). Izba stwierdziła także, że nie jest przekonana co do tego, że skarżący zostali wykluczeni ze śledztwa prowadzonego przez władze cypryjskie (zob. paragraf 274 wyroku Izby). W odniesieniu do śledztwa władz „TRPC” Izba zwróciła uwagę, że nie doprowadziło ono do oskarżenia kogokolwiek ze względu na brak dowodów (zob. paragraf 280 wyroku Izby). Z tego powodu Izba nie zauważyła żadnych uchybień, które mogłyby podać w wątpliwość ogólną adekwatność samych śledztw. Uznała jednak, że nie ma potrzeby dokonywać ustaleń w tym względzie na podstawie art. 2, gdyż doszła do wniosku, iż pozwane Państwa nie wywiązały się z obowiązku współpracy (zob. paragraf 281 wyroku Izby).

199. Izba przeszła następnie do kwestii, czy władze obu pozwanych Państw podjęły wszelkie działania, jakich można od nich zasadnie wymagać w tych okolicznościach. W przypadku – jak w sprawie skarżących – gdy w śledztwo w sprawie bezprawnego pozbawienia życia niewątpliwie zaangażowane było więcej niż jedno państwo, pozwane Państwa miały obowiązek współpracować ze sobą i podjąć wszelkie zasadne działania, jakie były konieczne w celu przeprowadzenia skutecznego śledztwa w sprawie jako takiej (zob. paragraf 285 wyroku Izby). Chociaż zdaniem Izby pozwane Państwa miały sposobność znalezienia rozwiązania i dojścia do porozumienia za pośrednictwem UNFICYP (Sił Pokojowych Organizacji Narodów Zjednoczonych na Cyprze), nie skorzystały z tej sposobności w pełnym

zakresie. Wszelkie sugestie poczynione w celu znalezienia kompromisowego rozwiązania lub w celu umożliwienia zainteresowanym władzom spotkania się w połowie drogi (np. spotkania obu stron na neutralnym terytorium, przesłuchania podejrzanych w strefie buforowej ONZ, proces ad hoc w neutralnym miejscu itp.) spotkały się z ich stanowczą odmową. Stanowisko to wynikało ze względów politycznych, które odzwierciedlały długotrwały i intensywny spór polityczny między Cyprzem a Turcją. Ze strony Rządu Cypryjskiego widać było wyraźnie, że niechęć do współpracy powodowana była niechęcią nadania jakiegokolwiek legitymacji „TRPC” – który to argument Izba odrzuciła. Izba orzekła, że nie zgadza się, iż działania zmierzające do podjęcia współpracy mającej na celu posunięcie śledztwa do przodu oznaczałyby uznanie – dorozumiane lub wyraźne – „TRPC” (zob. paragraf 291 wyroku Izby). Z drugiej strony było dla Izby zastanawiające, że wnioski o ekstradycję złożone przez Rząd Cypryjski, będący jedynym prawowitym rządem na Cyprze, zostały w całości zignorowane przez Rząd Turecki (zob. paragraf 292 wyroku Izby).

200. Izba zauważyła, że brak współpracy – czy to bezpośrednio, czy za pośrednictwem UNFICYP – doprowadził do sytuacji, w której śledztwa obu pozwanych Państw są w toku i nie podjęto żadnych kroków przez okres ostatnich ośmiu lat. Podejrzani zostali w tym czasie wypuszczeni. Biorąc pod uwagę brak współpracy między pozwanymi Państwami, Izba doszła do wniosku, że oba Państwa dopuściły się naruszenia art. 2 w jego aspekcie proceduralnym.

2. Oświadczenia stron przed Wielką Izbą

(a) Skarżący

201. Skarżący wniesli, że w przypadku morderstwa obejmującego element transjurysdykcyjny art. 2 Konwencji w jego aspekcie proceduralnym nakłada na Układające się Państwa odpowiedzialne za zabezpieczenie prawa do życia obowiązek współpracy w celu zabezpieczenia dowodów i realizacji praw człowieka w kontaktach z organami ścigania drugiego państwa. Obowiązek ten wynika bezpośrednio z obowiązku zabezpieczenia aspektu proceduralnego prawa do życia przez każde z pozwanych Państw w ramach „przestrzeni prawnej Konwencji” na podstawie art. 2 czytanego łącznie z art. 1 Konwencji. Jako że na podstawie art. 15 ust. 2 Konwencji odstępstwo od art. 2 nie jest dopuszczalne, nie można również odstąpić od obowiązku współpracy. Skarżący dowodzili, że oba Państwa powinny przyjąć podejście pragmatyczne i odłożyć na bok względy polityczne. Uznali – ze względów wskazanych w wyroku Izby – że oba Państwa nie zrealizowały ciążącego na nich obowiązku współpracy.

202. Jeśli chodzi o odpowiedzialność Cypru, skarżący twierdzili, że Trybunał wielokrotnie uznawał, iż wejście w interakcję z systemem prawnym faktycznej administracji na północnym Cyprze dla celów ochrony

praw człowieka nie oznacza uznania – dorozumianego lub wyraźnego – „TRPC” (w oparciu o *Cypr przeciwko Turcji*, cyt. powyżej, § 238). Również zaangażowanie się w postępowanie karne prowadzone przez nieuznawany podmiot nie pociągało za sobą uznania, czego dowodzi współpraca Zjednoczonego Królestwa z systemem sądownictwa karnego „TRPC”. W każdym razie prawo do życia stanowi prawo absolutne na podstawie art. 15 ust. 2 Konwencji, od którego państwa nie mogą w żadnym zakresie odstąpić, nawet w dążeniu do realizacji obowiązku nieuznawania. Zdaniem skarżących ochrona praw człowieka społeczności Turków cypryjskich, którzy również są obywatelami Republiki Cypryjskiej, nie mogła stanowić naruszenia obowiązku nieuznawania, lecz raczej dawała Cyprovi sposobność potwierdzenia swojej jurysdykcji na całym obszarze Cypru w zakresie ochrony praw człowieka na podstawie art. 1 Konwencji. Cel ten mógłby zostać osiągnięty, gdyby władze cypryjskie zrealizowały ciężący na nich obowiązek współpracy i podjęły w dobrej wierze negocjacje w celu osiągnięcia kompromisu.

203. Na rozprawie skarżący dodali, że Trybunał w swoim orzecznictwie przewidział odstępstwo od obowiązku nieuznawania w przypadku, gdy chodzi o ochronę praw człowieka (odwołali się m.in. do *Cypr przeciwko Turcji*, cyt. powyżej, §§ 90-101), w tym znaczeniu, że prawa człowieka przeważają nad tym obowiązkiem. Wyjątek ten powinien obowiązywać z jeszcze większą mocą, gdy w grę wchodzi prawo do życia. Przekazanie dowodów przez policję cypryjską do *de facto* policji „TRPC” dla celów zatrzymania podejrzanych nie stanowi działania pociągającego za sobą rezygnację z suwerenności lub jurysdykcji. Skarżący wskazali, że nigdy nie twierdzili, iż dowody należy przekazać, żeby proces mógł mieć miejsce w „TRPC”.

204. W kwestii odpowiedzialności Turcji skarżący dowodzili, że Turcja przyjęła jurysdykcję na podstawie art. 1 Konwencji, jako że sprawowała faktyczną kontrolę nad północnym Cyprem. Turcja zobowiązana była również – jako Państwo okupujące – do „powzięcia wszystkich będących w jej mocy środków, celem przywrócenia i zapewnienia, o ile to jest możliwym, porządku i życia społecznego, przestrzegając, z wyjątkiem bezwzględnych przeszkód, prawa obowiązujące” (odwołanie do art. 43 IV konwencji haskiej z 1907 r. dotyczącej praw i zwyczajów wojny lądowej). Z tego powodu Turcja miała obowiązek współpracy z prawowitym Rządem Cypryjskim dla celów zabezpieczenia praw człowieka w sprawach transgranicznych, zapewniając, by podejrzani o morderstwo, którzy uciekli z obszaru podlegającego skutecznej kontroli Republiki Cypryjskiej, mogli być skazani. Odmawiając podjęcia jakichkolwiek działań w odniesieniu do wniosków o ekstradycję otrzymanych od Cypru, Turcja nie podjęła nawet minimum współpracy. Ponadto, władze „TRPC” nie były skłonne do jakiegokolwiek kompromisu, nalegając, by proces odbył się w „TRPC”. Powinny być przynajmniej gotowe podjąć negocjacje w dobrej wierze

w sprawie wydania podejrzanych na potrzeby procesu poza „TRPC”, np. przez emerytowanych sędziów ze wspólnoty Turków cypryjskich lub ewentualnie w strefie buforowej ONZ. Takie elastyczne i pragmatyczne podejście załagodziłoby kwestie związane z uznaniem i ułatwiłoby osiągnięcie kompromisu w zakresie zabezpieczenia dowodów z Cypru.

(b) Rząd Cypryjski

205. Rząd Cypryjski wskazał, że podjął kroki, których można było od niego zasadnie oczekiwać, w celu zabezpieczenia praw skarżących na podstawie art. 2, biorąc pod uwagę nadzwyczajnie okoliczności dotyczące nielegalnej okupacji. Władze zrealizowały swój obowiązek na podstawie art. 2, bowiem przeprowadziły skuteczne śledztwo, które doprowadziło do zidentyfikowania domniemanych sprawców morderstwa (zob. paragrafy 265-66 i 281 wyroku Izby), a skarżący brali udział w śledztwie. Fakt, że nie doszło do skazania, nie podważa adekwatności śledztwa, ponieważ obowiązek proceduralny na podstawie art. 2 jest obowiązkiem dotyczącym środków, nie rezultatu. Ten obowiązek proceduralny wymaga jedynie, żeby państwo podjęło zasadne działania w konkretnych okolicznościach. Cypr podjął wszelkie zasadnie możliwe kroki w celu zabezpieczenia dostępu do podejrzanych, lecz nie miał żadnego wpływu na odmowę spełnienia wniosku władz cypryjskich przez Turcję i „TRPC”.

206. Jeśli chodzi o obowiązek współpracy, Rząd Cypryjski podniósł, że decyzja w sprawie *O’Loughlin* (cyt. powyżej) nie implikowała ogólnego obowiązku współpracy. Art. 2 w wykładni wynikającej z tej decyzji nie nakłada żadnego obowiązku na Cypr, który był jurysdykcją, gdzie morderstwa miały miejsce. Nakłada on jednak obowiązek współpracy na państwa, do których domniemani sprawcy zbiegli, tj. w tym przypadku na Turcję, która kontrolowała terytorium „TRPC”. Nawet gdyby Trybunał uznał, że art. 2 wymaga, aby państwo, w którym doszło do ataku ze skutkiem śmiertelnym, współpracowało z innym państwem, Cypr podjął wszelkie działania, jakie mogą być od niego zasadnie wymagane, składając do Turcji wniosek o ekstradycję. Zrobił nawet więcej niż wymagane, jako że zaoferował dostarczenie dowodów na potrzeby niezależnej oceny przez UNFICYP w celu wykazania, że wnioski o wydanie lub ekstradycję podejrzanych były poparte dowodami.

207. Ponadto, zakres obowiązku współpracy spoczywającego na Cyprze na podstawie art. 2 powinien uwzględniać to, co jest zasadne w kontekście okoliczności sprawy, a także obowiązujące zasady prawa międzynarodowego. Po pierwsze, wynikający z art. 2 wymóg, żeby Cypr przekazał wszystkie swoje dowody do „TRPC”, naruszałby zwyczajowy obowiązek nieuznawania wynikający z prawa międzynarodowego, skodyfikowany w artykułach Komisji Prawa Międzynarodowego (KPM) w sprawie odpowiedzialności państwa za czyny niedozwolone z 2001 r. (art. 41 ust. 2) i potwierdzony przez Międzynarodowy Trybunał

Sprawiedliwości (odwołanie do opinii doradczej dotyczącej Namibii²). Jako że sytuacja, jaka miała miejsce na północnym Cyprze stanowiła bezprawne, rzekome przejęcie terytorium, zrzeczenie się jurysdykcji karnej na rzecz „TRPC” w przypadku przestępstwa popełnionego poza okupowanym terytorium służyłoby wzmocnieniu roszczenia „TRPC” do tego terytorium i kontroli nad nim. Różniło się to również od „uznania” aktów administracyjnych „TRPC” w zakresie koniecznym do pociągnięcia Turcji do odpowiedzialności za naruszenia Konwencji na okupowanym terytorium lub umożliwienia Turcji naprawienia krzywd, które można jej przypisać (odwołanie do *Foka przeciwko Turcji*, nr 28940/95, §§ 83-84, 24 czerwca 2008 r. oraz *Demopoulos i Inni*, cyt. powyżej). Sam fakt, że Zjednoczone Królestwo współpracowało z „TRPC” sam w sobie nie sprawia, że współpraca jest zgodna z prawem; to, czego można zasadnie oczekiwać od okupowanego państwa, w sposób nieunikniony różni się od tego, czego można oczekiwać od państwa trzeciego. Po drugie, art. 2 nie może nakładać na Cypr, który ma najsilniejsze roszczenie do jurysdykcji (morderstwo obywatela Cypru na terytorium pod kontrolą Cypru), obowiązku przekazania dowodów do „TRPC”, która – nie będąc państwem-stroną Konwencji – nie mogła zrealizować obowiązków wynikających z art. 2. Ponadto, przekazanie dowodów do „TRPC” miałoby ten skutek, że proces podejrzanych byłby prowadzony przez bezprawne „sądy”, co skutkowałoby ich nielegalnym pozbawieniem wolności (w oparciu o *Mitrović przeciwko Serbii*, nr 52142/12, 21 marca 2017 r.). Nie mogło być mowy o obowiązku przekazania dowodów na podstawie art. 2 w okolicznościach, w których można było zasadnie przewidzieć, że przekazanie takich dowodów prowadziłoby do naruszenia Konwencji.

208. Na rozprawie przed Trybunałem Rząd Cypryjski podniósł, że cel zasady nieuznawania nie jest mniej istotny niż cele Konwencji. Nieuznawanie w prawie zwyczajowym i zgodnie z Artykułami KPM służy karaniu naruszenia norm peremptoryjnych zakazujących agresji państwowej, okupacji i przejęcia terytorium drogą zbrojną, a zatem mających zapobiec śmierciom i zniszczeniom, z którymi sytuacje te się wiążą. Błędny jest również wniosek, że mogący wynikać z Konwencji wymóg, by indywidualni skarżący skorzystali ze środków odwoławczych zapewnionych w „TRPC” (odwołanie do *Demopoulos i Inni*, cyt. powyżej), nakłada na Republikę Cypryjską analogiczny obowiązek. To państwa, a nie osoby fizyczne, są związane zasadą nieuznawania.

209. Jeśli chodzi o Turcję, Rząd Cypryjski podniósł, że fakt, iż Turcja nie przeprowadziła ekstradycji ani nie wydała podejrzanych do Cypru, naruszył art. 2. Na rozprawie dodano również, że wbrew argumentom Rządu Tureckiego obowiązek proceduralny na podstawie art. 2 można odczytywać

² *Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) Notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970)*, *Advisory Opinion*, ICJ Reports 1971, s. 16.

jako wymóg współpracy *ad hoc* wykraczający poza obecne obowiązki traktatowe (zob. paragraf 211 poniżej).

(c) Rząd Turecki

210. Rząd Turecki podniósł, że władze tureckie i władze „TRPC” od samego początku wyrażały chęć osądzenia podejrzanych. „TRPC” przeprowadziła dogłębne śledztwo w sprawie morderstwa, a wszyscy sprawcy zostali aresztowani i byli pozbawieni wolności do momentu, gdy trzeba było ich wypuścić zgodnie z prawem krajowym, biorąc pod uwagę, że władze cypryjskie nie przekazały żadnych dowodów, dzięki którym można by ich powiązać z przestępstwem. Działania te pozwoliły Izbie na wyciągnięcie wniosku, że samo śledztwo nie rodziło problemów. Turcja udzieliła odpowiedzi na wniosek złożony przez władze cypryjskie w sprawie aresztowania i przesłuchania piątego podejrzanego po jego powrocie do Turcji. Władze „TRPC” wielokrotnie spotkały się z UNFICYP, dążąc do zapewnienia wymiany informacji w sprawie morderstw. Zarówno Turcja, jak i władze „TRPC” wskazały, że zgodnie z obowiązującym prawem krajowym nie są w stanie przeprowadzić ekstradycji swoich obywateli.

211. Jeśli chodzi o zakres proceduralnego obowiązku współpracy na potrzeby śledztwa karnego prowadzonego poza jurysdykcją danego państwa, Rząd Turecki przyznał, że zakres ten należy ustalić poprzez odniesienie do istniejących praw i obowiązków prawnych tego państwa w obszarze pomocy prawnej w sprawach karnych. Państwo powinno podjąć działania prawnie możliwe lub prawnie dostępne. We wszystkich sprawach transgranicznych Trybunał wyraźnie odwoływał się do wiążących państwa obowiązujących instrumentów dopuszczających wzajemną pomoc w sprawach karnych (odwołanie do *Rantsev*, cyt. powyżej, 241 oraz *Huseynova przeciwko Azerbejdżanowi*, nr 10653/10, § 111, 13 kwietnia 2017 r.). Obowiązek współpracy na podstawie art. 2 w jego aspekcie proceduralnym wymaga zatem, żeby państwo wyczerpało w dobrej wierze wszystkie możliwości, jakie są dostępne na podstawie obowiązujących instrumentów między- i ponadnarodowych dotyczących wzajemnej pomocy prawnej w sprawach karnych lub na podstawie ogólnego prawa międzynarodowego. Jakkolwiek Trybunał nie jest uprawniony do oceny, czy państwo spełniło swoje obowiązki wynikające z takich umów, powinien zweryfikować, czy państwo wyczerpało możliwości przewidziane w takich instrumentach.

212. Nawet zakładając, że skarga złożona przez skarżących była zgodna *ratione loci* w stosunku do Turcji, Rząd Turecki utrzymywał, że Turcja nie była zobowiązana przeprowadzić ekstradycji ani wydać podejrzanych na podstawie wiążących ją zobowiązań prawa międzynarodowego. Konwencja o ekstradycji dotyczy wyłącznie metropolii Turcji, czyli nie odnosi się do „TRPC”. Konwencja mogłaby stosować się tylko do piątego podejrzanego, który przebywał w Turcji. Nie złożono jednak ważnego

wniosku o ekstradycję na podstawie tej Konwencji, która wymaga, żeby wniosek tego rodzaju był przesyłany „w drodze dyplomatycznej” (art. 12 Konwencji o ekstradycji). Trybunał otrzymał jedynie informację od władz cypryjskich, że woźny ambasady cypryjskiej w Atenach przekazał ochroniarzowi w ambasadzie tureckiej w Atenach pewną kopertę. Na rozprawie Rząd Turecki przyznał jednak, że zwykła droga dyplomatyczna nie była dostępna dla Cypru, jako że Turcja i Cypr nie utrzymują stosunków dyplomatycznych. Zwrócił także uwagę na fakt, że Turcja do wielu traktatów Rady Europy dołączała oświadczenia wskazujące, że podpisanie danego traktatu nie może rodzić żadnych obowiązków prawnych między Turcją a Cyprzem.

213. W każdym razie Turcja miała prawo odmówić ekstradycji na podstawie art. 6 ust. 1 lit. a Konwencji o ekstradycji, jako że piąty podejrzany był obywatelem tureckim. Na Turcji nie spoczywał także żaden wynikający z zwyczajowego prawa międzynarodowego obowiązek ekstradycji osób przebywających w Turcji lub na północnym Cyprze. Prawo krajowe w Turcji i w „TRPC” zakazuje ekstradycji obywateli. Co więcej, sugestia Izby w sprawie „porozumienia *ad hoc* lub procesu sądowego na neutralnym obszarze” byłaby nie tylko sprzeczna z turecką Konstytucją i Konstytucją „TRPC”, ale byłaby niezgodna także z art. 6 Konwencji, który gwarantuje prawo do rzetelnego procesu sądowego przez „sąd ustanowiony ustawą”. Zgodnie z prawem Turcji lub prawem „TRPC” nie było podstawy prawnej do zatrzymania i przekazania osób do strefy buforowej ONZ ani do zmuszenia ich do przesłuchania przez władze obcego państwa.

214. Wreszcie, Rząd Turecki podniósł, że władze cypryjskie miały sposobność przekazania Turcji dowodów wynikających z przeprowadzonego przez nie śledztwa w ramach istniejących praw i obowiązków na podstawie Konwencji o pomocy prawnej. Ponadto, policja cypryjska mogła przekazać dowody organom policyjnym „TRPC”, nie naruszając jednocześnie jakichkolwiek obowiązków na podstawie zwyczajowego prawa międzynarodowego. Praktyka państw pokazuje, że inne państwa współpracowały z „TRPC” w sprawach karnych i że taka współpraca nie była traktowana jako dorozumiane uznanie „TRPC” jako państwa. Odwołał się do niedawnej sprawy, w której Wysoki Sąd Anglii i Walii odrzucił argument, że współpraca policyjna z władzami północnego Cypru oznaczała dorozumiane uznanie (*R. (w wykonaniu Akarçay) przeciwko komendantowi policji West Yorkshire*, [2017] EWHC 159). Przywołał także sprawę *Ilaşcu i Inni* (cyt. powyżej, §§ 177, 225 i 345), w której Trybunał przyjął pogląd, że nieoficjalne stosunki między Republiką Mołdawii a faktycznym reżimem naddniestrzańskim w sprawach sądowych i bezpieczeństwa nie można uznawać za poparcie tego reżimu.

(d) Stanowiska stron trzecich (Centrum AIRE)

215. Centrum AIRE powołało się na swoją interwencję przed Izłą, przytoczoną w wyroku Izby (zob. paragrafy 252-56 wyroku Izby). Przedłożyła dodatkowe stanowiska dotyczące ETPC i prawa Rady Europy, prawa międzynarodowego i prawa unijnego.

216. Po pierwsze, szczególny charakter Konwencji jako traktatu w sprawie zbiorowego zagwarantowania [praw] wymaga uznania – w stosownych przypadkach – że Układające się Państwa są zobowiązane do wspólnego działania w celu ochrony praw, które zobowiązały się chronić. Innymi słowy, powinny one współpracować, jeśli jest to konieczne, dla celów zabezpieczenia tych praw. Jakkolwiek można twierdzić, że Trybunał nie ma kompetencji orzekać o przestrzeganiu innych instrumentów prawa międzynarodowego przez państwa (zob. paragraf 288 wyroku Izby), Centrum AIRE przypomniało Wielkiej Izbie art. 53 Konwencji, który stanowi, że „Żadne z postanowień niniejszej Konwencji nie będzie interpretowane jako ograniczające lub wyłączające jakiekolwiek prawa człowieka (...), które mogą być zagwarantowane przez (...) jakąkolwiek inną umowę, której państwo to jest Stroną”. W związku z tym w przypadku gdy inne umowy międzynarodowe nakładają obowiązek zbiorowej współpracy dla celów zapewnienia odpowiedniej realizacji praw wynikających z Konwencji, art. 53 może wymagać, aby sposób wykonania tych obowiązków miał znaczenie dla określenia zgodności z samą Konwencją (*M.S.S. przeciwko Belgii i Grecji* [WI], nr 30696/09, §§ 249-50, ETPC 2011). W temacie obowiązków proceduralnych na podstawie art. 2 w kontekście transgranicznym lub transjursdykcyjnym strona trzecia wezwała Wielką Izbę do przyjęcia podejścia określonego w sprawie *Rantsev* (§§ 241-42, 245-47), które zobowiązuje Trybunał do przeprowadzenia oceny adekwatności realizacji obowiązków Układających się Stron w zakresie wzajemnej współpracy, tak by zapewnić pełną skuteczność i zgodność śledztwa z art. 2.

217. Po drugie, Centrum AIRE zwróciło uwagę na rozwój prawa UE (np. na europejski nakaz aresztowania) w dążeniu do wzmocnienia współpracy między państwami członkowskimi. W Europie pojawił się trend – zarówno w prawie Rady Europy, jak i prawie UE – w kierunku obowiązku współpracy transgranicznej w przypadku, gdy przestępstwo dotyczy art. 2, 3 lub 4 Konwencji. Zgodnie z tym trendem zobowiązano państwa do pełnej współpracy w zakresie czynności dochodzeniowych dotyczących czynów naruszających powyższe artykuły, które miały miejsce poza ich jurysdykcją, jeśli współpraca jest konieczna do przeprowadzenia skutecznego śledztwa w sprawie tych czynów (odwołanie, *mutatis mutandis*, do *Šilih*, cyt. powyżej, § 159, w zakresie „odłączalnego” charakteru obowiązku proceduralnego na podstawie art. 2).

3. Ocena Trybunału

(a) Obowiązek proceduralny na podstawie art. 2 a śledztwa przeprowadzone pod jurysdykcją pozwanych Państw

(i) Zasady ogólne

218. Trybunał po pierwsze przypomina, że prawo do życia gwarantowane na podstawie art. 2 Konwencji należy do najważniejszych postanowień całej Konwencji, gwarantując jedną z najbardziej podstawowych wartości w społeczeństwach demokratycznych tworzących Radę Europy (zob. m.in. *Lopes de Sousa Fernandes przeciwko Portugalii* [WI], nr 56080/13, § 164, 19 grudnia 2017 r.). Co więcej, obowiązek ochrony życia na podstawie art. 2 Konwencji, czytany łącznie z ogólnym obowiązkiem państw na podstawie art. 1 Konwencji „zapewnienia każdemu człowiekowi, podlegającemu ich jurysdykcji, praw i wolności określonych w (...) niniejszej Konwencji”, w dorozumiany sposób wymaga przeprowadzenia skutecznego śledztwa o charakterze oficjalnym w przypadku, gdy w wyniku użycia przemocy pozbawiono życia osoby fizyczne (zob. *Mustafa Tunç i Fecire Tunç przeciwko Turcji* [WI], nr 24014/05, § 169, 14 kwietnia 2015 r.).

219. Zasady ogólne dotyczące proceduralnego obowiązku przeprowadzenia śledztwa, wynikające z art. 2, powtórzono w sprawie *Mustafa Tunç i Fecire Tunç* (cyt. powyżej, §§ 169-81) w sposób następujący:

“169. ... Śledztwo musi być m.in. wyczerpujące, bezstronne i staranne (zob. *McCann i Inni przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, 27 września 1995 r., §§ 161-163, Seria A 324).

170. Forma śledztwa wymaganego w ramach tego obowiązku różnić się będzie w zależności od charakteru naruszenia życia: jakkolwiek śledztwo karne jest co do zasady konieczne, gdy śmierć zostanie spowodowana umyślnie, wymóg ten może być zaspokojony również przez postępowanie cywilne lub nawet dyscyplinarne, jeśli śmierć miała miejsce na skutek zaniedbania (zob. m.in. *Calvelli i Ciglio przeciwko Włochom*, cyt. powyżej, § 51; *Mastromatteo przeciwko Włochom* [WI], nr 37703/97, § 90, ETPC 2002-VIII; oraz *Vo przeciwko Francji*, cyt. powyżej, § 90).

171. Nakładając na państwo obowiązek podjęcia odpowiednich działań zmierzających do ochrony życia osób pozostających pod jego jurysdykcją, art. 2 zobowiązuje to państwo do zabezpieczenia prawa do życia poprzez wdrożenie skutecznych przepisów prawa karnego odstraszaających od popełnienia przestępstw przeciwko osobie, wspartych mechanizmami egzekwowania prawa w celu zapobiegania, powstrzymywania i karania naruszeń takich przepisów. Obowiązek ten wymaga również w sposób dorozumiany przeprowadzenia pewnej formy oficjalnego śledztwa, gdy istnieją powody sądzić, że osoba fizyczna odniosła zagrażające życiu obrażenia w podejrzanych okolicznościach, nawet gdy domniemanym sprawcą ataku ze skutkiem śmiertelnym nie jest przedstawiciel państwa (zob. *Menson przeciwko Zjednoczonemu Królestwu* (dec.), nr 47916/99, ETPC 2003-V; *Pereira Henriques przeciwko Luksemburgowi*, nr 60255/00, § 56, 9 maja 2006 r.; oraz *Yotova przeciwko Bułgarii*, nr 43606/04, § 68, 23 października 2012 r.).

172. Żeby zapewnić „skuteczność” – w znaczeniu, w jakim termin ten jest rozumiany w kontekście art. 2 Konwencji – śledztwo musi być przede wszystkim

adekwatne (zob. *Ramsahai i Inni przeciwko Holandii* [WI], nr 52391/99, § 324, ETPC 2007-II). Oznacza to, że śledztwo musi być w stanie prowadzić do ustalenia faktów i, tam gdzie to stosowne, identyfikacji i ukarania osób odpowiedzialnych.

173. Obowiązek przeprowadzenia skutecznego śledztwa jest obowiązkiem środków, nie rezultatu: władze muszą podjąć zasadne działania, jakie są dla nich dostępne, w celu zabezpieczenia dowodów dotyczących przedmiotowego zdarzenia (zob. *Jaloud przeciwko Holandii* [WI], nr 47708/08, § 186, ETPC 2014; oraz *Nachova i Inni przeciwko Bułgarii* [WI], nr 43577/98 i 43579/98, § 160, ETPC 2005-VII).

174. W każdym razie władze muszą podjąć wszelkie możliwe i zasadne kroki, żeby zabezpieczyć dowody dotyczące incydentów, w tym m.in. dowód z naocznych świadków, dowody kryminalistyczne, a także w zależności od przypadku sekcję zwłok, która zapewnia pełne i dokładne informacje na temat urazu i obiektywną analizę ustaleń klinicznych, w tym w kwestii przyczyny śmierci. Wszelkie braki w śledztwie, które uniemożliwiają ustalenie przyczyny śmierci lub osób odpowiedzialnych, powodują ryzyko naruszenia tego standardu (zob. *Giuliani i Gaggio przeciwko Włochom* [WI], skarga nr 23458/02, § 301, ETPC 2011).

175. W szczególności wnioski ze śledztwa muszą być oparte na wyczerpującej, obiektywnej i bezstronnej analizie wszystkich istotnych elementów. Fakt, że nie przeprowadzono oczywistych czynności dochodzeniowych, w znaczącym stopniu podaje w wątpliwość zdolność śledztwa do ustalenia okoliczności sprawy i w zależności od przypadku tożsamości osób odpowiedzialnych (zob. *Kolevi przeciwko Bułgarii*, nr 1108/02, § 201, 5 listopada 2009 r.).

176. Niemniej jednak charakter i zakres kontroli, która spełniałaby minimalny próg skuteczności śledztwa, zależeć będzie od konkretnych okoliczności sprawy. Nie da się sprowadzić możliwych sytuacji, jakie mogą mieć miejsce, do zwykłej listy czynności dochodzeniowych lub innych uproszczonych kryteriów (zob. *Tanrikulu przeciwko Turcji* [WI], nr 23763/94, §§ 101-110, ETPC 1999-IV; oraz *Velikova przeciwko Bułgarii*, nr 41488/98, § 80, ETPC 2000-VI).

177. Ponadto osoby odpowiedzialne za śledztwo powinny być niezależne od osób, które są lub mogą być zamieszane w dane zdarzenie. Oznacza to nie tylko brak związku hierarchicznego lub instytucjonalnego, lecz także niezależność o charakterze praktycznym (zob. *Anguelova przeciwko Bułgarii*, nr 38361/97, § 138, ETPC 2002-IV).

178. W tym kontekście dorożumiany jest wymóg szybkości i rozsądnego czasu trwania postępowania (zob. *Al-Skeini i Inni*, cyt. powyżej, § 167).

179. W dodatku, do śledztwa dostęp musi mieć rodzina ofiary w zakresie koniecznym do zabezpieczenia jej uprawnionych interesów. Należy zapewnić również możliwość dostatecznej kontroli publicznej w zakresie śledztwa, której stopień może być różny w zależności od przypadku (zob. *Hugh Jordan przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, nr 24746/94, § 109, ETPC 2001-III). Wymagany dostęp ze strony społeczeństwa lub krewnych ofiary można zapewnić jednak także na innych etapach procedury (zob. m.in. *Giuliani i Gaggio*, cyt. powyżej, § 304; oraz *McKerr przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, nr 28883/95, § 129, ETPC 2001-III).

180. Art. 2 nie nakłada na organy dochodzeniowe obowiązku uwzględnienia każdego wniosku o podjęcie danej czynności dochodzeniowej, złożonego przez krewnego w trakcie prowadzenia śledztwa (zob. *Ramsahai i Inni*, cyt. powyżej, § 348; oraz *Velcea i Mazăre przeciwko Rumunii*, nr 64301/01, § 113, 1 grudnia 2009 r.).

181. Kwestię tego, czy śledztwo było dostatecznie skuteczne, należy ocenić na podstawie wszystkich istotnych faktów i z uwzględnieniem praktycznych realiów pracy dochodzeniowej (zob. *Dobriyeva i Inni przeciwko Rosji*, nr 18407/10, § 72, 19 grudnia 2013 r.; oraz *Centre for Legal Resources w imieniu Valentin Câmpeanu przeciwko Rumunii* [WI], nr 47848/08, § 147, 17 lipca 2014 r.).”

(ii) Zastosowanie zasad ogólnych do niniejszej sprawy

220. Izba zaznaczyła na początku, że proceduralny obowiązek przeprowadzenia śledztwa powstał po stronie obu Państw, zważywszy że śmierć miała miejsce na terytorium kontrolowanym przez Cypr i biorąc pod uwagę wniosek, do jakiego Izba doszła, dotyczący jurysdykcji *ratione loci* w odniesieniu do Turcji (zob. paragraf 262 wyroku Izby). Następnie Izba przyjrzała się śledztwom i zaważyła, że władze pozwanych Państw niezwłocznie podjęły liczne czynności dochodzeniowe. Nie dostrzegła żadnych innych uchybień, które mogłyby podać w wątpliwość ogólną adekwatność samych śledztw (zob. paragraf 281 wyroku Izby). Strony przed Wielką Izbą nie podważyły tych ustaleń i w swoich stanowiskach skupiły się na zarzucanym braku współpracy ze strony pozwanych Państw.

221. Wielka Izba potwierdza ustalenia dokonane przez Izbę w zakresie ogólnej adekwatności równoległych śledztw prowadzonych przez władze każdego pozwanego Państwa. Uznaje również, że istotą problemu w niniejszej sprawie jest istnienie i zakres obowiązku współpracy jako elementu obowiązku proceduralnego na podstawie art. 2. Z tego powodu będzie musiała rozważyć, w jakim zakresie pozwane Państwa wypełniły ten obowiązek.

(b) Obowiązek współpracy jako element obowiązku proceduralnego na podstawie art. 2

(i) Streszczenie orzecznictwa

222. Było bardzo niewiele spraw, w których Trybunał został wezwany do rozpatrzenia kwestii zakresu obowiązku proceduralnego na podstawie art. 2 w kontekście transgranicznym lub ponadnarodowym oraz tego, czy obowiązek ten pociąga za sobą obowiązek współpracy z innymi państwami.

223. W sprawie *O’Loughlin* (cyt. powyżej) skarżący zarzucili na podstawie art. 2 Konwencji, że władze Zjednoczonego Królestwa nie wsparły dochodzenia przeprowadzanego w Irlandii w sprawie śmierci w wyniku zamachów bombowych w Dublinie i Monaghan w dniu 17 maja 1974 r. Podejrzani przebywali w Irlandii Północnej. Trybunał stwierdził, że nie musi decydować, czy i w jakim zakresie art. 2 może nałożyć na jedno z Układających się Państw obowiązek współpracy w zakresie dochodzeń i postępowań przeprowadzanych pod jurysdykcją innego Układającego się Państwa w sprawie bezprawnego użycia siły, której skutkiem jest śmierć, jako że skarga została złożona po upływie sześciomiesięcznego terminu.

W sprawie *Cummins* (cyt. powyżej), która dotyczyła zamachów bombowych w Dublinie w grudniu 1972 r. i styczniu 1973 r., Trybunał zbadał jednak, czy władze Zjednoczonego Królestwa podjęły skuteczną współpracę w zakresie śledztwa przeprowadzanego przez Irlandię, lecz stwierdził ostatecznie, że skarga była w sposób oczywisty nieuzasadniona, jako że nie udowodniono braku współpracy.

224. W sprawie *Agache i Inni przeciwko Rumunii* (nr 2712/02, 20 października 2009 r.) Trybunał – stwierdzając proceduralne naruszenie art. 2 – wziął m.in. pod uwagę fakt, że władze rumuńskie nie podjęły koniecznych działań w celu zabezpieczenia ekstradycji trzech skazanych za atak prowadzący do śmierci ofiary (tamże, § 83; zob. *mutatis mutandis Nasr i Ghali przeciwko Włochom*, nr 44883/09, §§ 270 i 272, 23 lutego 2006 r., w odniesieniu do aspektu proceduralnego art. 3 i niewystąpienia o ekstradycję ze Stanów Zjednoczonych).

225. W sprawie *Rantsev* (cyt. powyżej) Trybunał zauważył, że obowiązek proceduralny na podstawie art. 2 wymaga od Układających się Państw podjęcia kroków, jakie są konieczne i dostępne, w celu zabezpieczenia stosownych dowodów, niezależnie od tego, czy dowody te znajdowały się na terytorium państwa prowadzącego śledztwo. Uznał, że władze cypryjskie powinny były poprosić Rosję o pomoc prawną mającą na celu zbadanie okoliczności śmierci ofiary na Cyprze, składając wniosek o uzyskanie zeznań dwóch świadków, którzy przebywali w Rosji. Wziął pod uwagę, że zarówno Cypr, jak i Rosja były stronami Europejskiej Konwencji o pomocy prawnej w sprawach karnych z 1959 r. i dodatkowo zawarły dwustronne porozumienie w sprawie pomocy prawnej. Zważywszy m.in. na fakt, że Cypr nie starał się nawiązać współpracy z Rosją, Trybunał uznał, że Cypr dopuścił się proceduralnego naruszenia art. 2 (tamże, §§ 241-42). Stwierdził następnie, że koniecznym następstwem obowiązku zabezpieczenia przez państwo prowadzące śledztwo dowodów znajdujących się w innych jurysdykcjach jest obowiązek udzielenia przez państwo, w którym znajdują się dowody, wszelkiej pomocy, jaka znajduje się w zakresie jego kompetencji, oraz podjęcia wszelkich działań żądanych we wniosku o pomoc prawną. Trybunał uznał jednak, że biorąc pod uwagę, iż Cypr nie skierował żadnego wniosku tego rodzaju, Rosja nie miała obowiązku przesłuchać dwóch świadków, którzy znajdowali się na jej terytorium, czego żądali skarżący. Zauważył także, że władze rosyjskie w znacznym zakresie wykorzystały możliwości wynikające z umów o wzajemnej pomocy prawnej, żeby naciskać władze cypryjskie na podjęcie działań, w tym składając konkretny wniosek o wszczęcie postępowania karnego. Trybunał uznał zatem, że Rosja nie popełniła proceduralnego naruszenia art. 2 (tamże, §§ 245-47).

226. W sprawie *Palić przeciwko Bośni i Hercegowinie* (nr 4704/04, 15 lutego 2011 r.) oraz w sprawie *Nježić i Štimac przeciwko Chorwacji* (nr 29823/13, 9 kwietnia 2015 r.) Trybunał uznał, że oba pozwane Państwa spełniły ciężący na nich obowiązek proceduralny na podstawie art. 2

w sprawie zniknięcia i śmierci krewnych skarżących. W sprawie *Palić* Trybunał zauważył, że władze krajowe wydały międzynarodowe nakazy aresztowania, lecz śledztwo utknęło w martwym punkcie, gdyż podejrzani uciekli do Serbii i jako obywatele serbscy nie podlegali ekstradycji. W sprawie *Njezić i Štimac*, mimo braku jakichkolwiek międzynarodowych nakazów aresztowania, ekstradycja większości podejrzanych nie była możliwa, ponieważ ci, którzy uzyskali serbskie obywatelstwo, nie mogli podlegać ekstradycji z Serbii. Trybunał orzekł, że pozwane Państwa (odpowiednio Bośnia i Hercegowina oraz Chorwacja) nie ponosiły odpowiedzialności za tę sytuację. Zważył także, że nie było potrzeby ustalania, czy Państwa te miały obowiązek zażądać, żeby Serbia wszczęła postępowanie, bowiem sami skarżący mogli zgłosić sprawę do władz serbskich, które były właściwe w kwestiach dotyczących poważnych naruszeń międzynarodowego prawa humanitarnego popełnionych gdziekolwiek na terytorium byłej Jugosławii. Ponadto skarżący mogli byli złożyć skargę przeciwko Serbii, jeśli uznawali, że są ofiarami naruszenia przez Serbię ich praw na podstawie Konwencji (tamże, §§ 65 i 68).

227. W sprawie *Aliyeva i Aliyev* (cyt. powyżej) władze Azerbejdżanu przeprowadziły śledztwo w sprawie zabójstwa syna skarżącego, które miało miejsce na Ukrainie, po przekazaniu sprawy na podstawie Konwencji o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych z 1993 r. (Konwencja Mińska) Wspólnoty Niepodległych Państw, której oba Państwa były stronami. Trybunał uznał, że Azerbejdżan dopuścił się proceduralnego naruszenia art. 2, gdyż m.in. śledczy odpowiedzialny za sprawę przez ponad rok i dwa miesiące od momentu wszczęcia śledztwa karnego nie poprosił władz ukraińskich o pomoc (tamże, § 78). Przyznał jednak, że w niektórych sytuacjach, jak np. w tamtej sprawie, gdy przestępstwo zostało popełnione na terytorium innego państwa, istnieć mogą szczególne przeszkody utrudniające postępy śledztwa karnego (tamże, § 75).

228. Niedawno w sprawie *Huseynova* (cyt. powyżej) władze Azerbejdżanu wszczęły śledztwo karne w sprawie zabójstwa męża skarżącej i wskazały dwóch obywateli gruzińskich jako podejrzanych. Władze Gruzji odmówiły ekstradycji, podając, że są oni obywatelami gruzińskimi, którzy nie podlegają ekstradycji do obcego państwa. Trybunał przypomniał, że w niektórych sytuacjach, gdy podejrzani przebywają na terytorium innego państwa odmawiającego ekstradycji, istnieć mogą szczególne przeszkody, które utrudniają postępy śledztwa karnego; Azerbejdżan nie może zostać pociągnięty do odpowiedzialności za decyzję innego państwa odmawiającego ekstradycji jego obywateli (tamże, § 110). Zauważył jednak, że odmowa nie uniemożliwiła władzom Azerbejdżanu rozważenia możliwości przekazania sprawy karnej do władz gruzińskich. Trybunał zwrócił uwagę w tym względzie, że różne instrumenty prawa międzynarodowego, takie jak Europejska Konwencja o ekstradycji,

Konwencja Mińska z 1993 r. i traktat bilateralny, którego stronami są oba Państwa, w sposób wyraźny przewidywały taką możliwość. Ponadto władze gruzińskie jasno wspomniały o takiej możliwości w odpowiedzi na wniosek ekstradycyjny władz Azerbejdżanu. Nie było jednak żadnych dowodów, które wskazywałyby, że władze Azerbejdżanu rozważyły możliwość ścigania domniemych sprawców morderstwa w Gruzji poprzez przekazanie sprawy karnej do Gruzji (tamże, § 111). Zdaniem Trybunału sprawa ta różni się od spraw *Palić* oraz *Njezić i Štimac* (cyt. powyżej), bowiem w tamtych sprawach skarżący mogli samodzielnie zgłosić sprawę do władz serbskich, które były właściwe w kwestiach dotyczących poważnych naruszeń międzynarodowego prawa humanitarnego popełnionych gdziekolwiek na terytorium byłej Jugosławii. W sprawie *Huseynova* skarżący nie miał możliwości skontaktowania się bezpośrednio z władzami gruzińskimi i domniemani sprawcy morderstwa mogli być ścigani w Gruzji wyłącznie na wniosek władz Azerbejdżanu po przekazaniu sprawy karnej (tamże, § 112). Trybunał uwzględnił fakt, że władze Azerbejdżanu nie wzięły pod uwagę możliwości przekazania sprawy, jako jedną z podstaw do uznania, że doszło do naruszenia aspektu proceduralnego art. 2.

(ii) *Podejście Trybunału do obowiązku współpracy Układających się Państw w sprawach ponadnarodowych na podstawie art. 2 w jego aspekcie proceduralnym*

229. Powyższy przegląd orzecznictwa pokazuje, że w większości spraw, w których Trybunał do tej pory rozpatrywał brak współpracy lub brak wniosku o współpracę między państwami w sprawach o charakterze ponadnarodowym, czynił to, oceniając ogólne przestrzeganie proceduralnego obowiązku przeprowadzenia śledztwa na podstawie art. 2 przez dane państwo. W tych sprawach brak współpracy – przyjmujący zazwyczaj postać niewezwania innego państwa do współpracy – był jedynie jednym z aspektów podlegających ocenie Trybunału w kwestii skuteczności śledztwa przeprowadzanego przez dane państwo (np. Cypr w sprawie *Rantsev*, cyt. powyżej, § 241, oraz *Aliyeva i Aliyev*, cyt. powyżej, § 78), w tym w przypadku, gdy współpraca oznaczała możliwość przekazania sprawy do innego państwa (zob. *Huseynova*, cyt. powyżej, § 111). Bardziej konkretnie Trybunał zajął się brakiem współpracy lub brakiem pomocy w śledztwie przeprowadzanym pod jurysdykcją innego Układającego się Państwa w bardzo niewielu sprawach, tj. *O’Loughlin*, *Cummins* i *Rantsev* (zob. paragrafy 223 i 225 powyżej).

230. Trybunał podnosi, że w sprawie takiej, jak *Rantsev*, w której Układające się Państwa nie mają samodzielnego obowiązku przeprowadzenia śledztwa na podstawie art. 2, obowiązek współpracy pojawi się po stronie tego państwa wyłącznie w odpowiedzi na wniosek o współpracę złożony przez państwo prowadzące śledztwo, przy czym państwo takie musi z urzędu

wnioskować o taką współpracę, jeśli stosowne dowody lub podejrzani znajdują się pod jurysdykcją drugiego państwa.

231. Natomiast w niniejszej sprawie dwa Państwa równocześnie rościły sobie jurysdykcję, żeby przeprowadzić śledztwo w sprawie śmierci, a zatem w odniesieniu do obu tych Państw powstał samodzielny obowiązek przeprowadzenia śledztwa zgodnie z art. 2 (zob. paragrafy 220-221 powyżej).

232. Trybunał orzekł uprzednio, że przy interpretacji Konwencji należy pamiętać o jej specjalnym charakterze jako traktacie zbiorowego zagwarantowania praw człowieka i podstawowych wolności (zob. *Irlandia przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, 18 stycznia 1978 r., § 239, seria A nr 25, odwołanie do Preambuły; *Loizidou przeciwko Turcji* (zarzuty wstępne), cyt. powyżej, § 70; oraz *Nada przeciwko Szwajcarii* [WI], nr 10593/08, § 196, ETPC 2012). Ten zbiorowy charakter może w określonych okolicznościach oznaczać po stronie Układających się Państw obowiązek współdziałania i współpracy dla ochrony praw i wolności, które zobowiązywały się zapewnić w granicach swoich jurysdykcji (zob. np. w kwestii transgranicznego handlu ludźmi na podstawie art. 4 Konwencji, *Rantsev*, cyt. powyżej, § 289). W sprawach, w których skuteczne śledztwo w sprawie bezprawnego pozbawienia życia, do którego doszło pod jurysdykcją jednego z Układających się Państw, wymaga udziału więcej niż jednego innego Układającego się Państwa, zdaniem Trybunału specjalny charakter Konwencji jako traktatu zbiorowego zagwarantowania [praw] obejmuje co do zasady obowiązek skutecznej wzajemnej współpracy między państwami w celu wyjaśnienia okoliczności zabójstwa i postawienia sprawców przed sądem.

233. Trybunał zgodnie z tym przyjmuje pogląd, że art. 2 może wymagać od obu państw dwukierunkowego obowiązku wzajemnej współpracy: obowiązku wystąpienia o pomoc, jak i obowiązku jej udzielenia. Charakter i zakres powyższych obowiązków zależą od konkretnych okoliczności sprawy, np. od tego, czy główne dowody znajdują się na terytorium danego Układającego się Państwa lub czy podejrzani ukryli się na jego terytorium.

234. Obowiązek ten jest zgodny ze skuteczną ochroną prawa do życia zagwarantowanego przez art. 2. W rzeczy samej podejście przeciwne nie dałoby się pogodzić z obowiązkiem ochrony prawa do życia, jaki spoczywa na państwach, interpretowanym w związku z ogólnym obowiązkiem na podstawie art. 1, tj. zapewnienia „każdemu człowiekowi, podlegającemu ich jurysdykcji, praw i wolności określonych w rozdziale I niniejszej Konwencji”, jako że utrudniłoby to śledztwa w sprawie bezprawnego pozbawienia życia i prowadziłoby z konieczności do bezkarności osób odpowiedzialnych. Rezultat taki mógłby osłabić cel ochrony na podstawie art. 2 i spowodować, że gwarancje poszanowania prawa jednostki do życia stałyby się iluzoryczne. Przedmiot i cel Konwencji jako instrumentu na rzecz ochrony istot ludzkich wymaga, by jej postanowienia interpretować i stosować w sposób, który zapewnia,

by gwarancje w niej określone były praktyczne i skuteczne (zob. *Al-Skeini i Inni*, cyt. powyżej, § 162 oraz *Marguš przeciwko Chorwacji* [WI], nr 4455/10, § 127, ETPC 2014 (fragmenty)).

235. Trybunał zaznacza jednak, że obowiązek współpracy, nałożony na państwa na podstawie aspektu proceduralnego art. 2, może być jedynie zobowiązaniem środków, nie rezultatu, zgodnie z ustaleniami Trybunału w zakresie obowiązku przeprowadzenia śledztwa (zob. *Armani Da Silva przeciwko Zjednoczonemu Królestwu* [WI], nr 5878/08, § 233, 30 marca 2016 r.; *Palić*, cyt. powyżej, § 65; oraz *Aliyeva i Aliyev*, cyt. powyżej, § 70). Oznacza to, że dane państwa muszą podjąć wszelkie uzasadnione działania, ażeby ze sobą współpracować, wyczerpując w dobrej wierze możliwości, jakie są im dostępne zgodnie z obowiązującymi instrumentami prawa międzynarodowego dotyczącymi wzajemnej pomocy prawnej i współpracy w sprawach karnych. W związku z tym Trybunał zdaje sobie sprawę, że Układające się Państwa nie mogą współpracować w próżni prawnej; w międzynarodowym prawie karnym wypracowano zatem konkretne sformalizowane metody współpracy. Podejście to jest spójne z wcześniejszymi orzeczeniami w sprawach transnarodowych dotyczących aspektów proceduralnych art. 2, 3 i 4, w których Trybunał co do zasady odwoływał się do już istniejących instrumentów w zakresie ekstradycji i innej pomocy wzajemnej, które wiążą państwa (zob. *Rantsev*, cyt. powyżej, §§ 241, 246 i 307; *Agache i Inni*, cyt. powyżej, § 83; *Nasr i Ghali*, cyt. powyżej, § 272; oraz *Huseynova*, cyt. powyżej, § 111). Chociaż Trybunał nie ma kompetencji weryfikować, czy poszanowane są międzynarodowe traktaty lub obowiązki inne niż wynikające z Konwencji (zob. *Aliyeva i Aliyev*, cyt. powyżej, § 74), zazwyczaj sprawdza w tym kontekście, czy pozwane państwo wykorzystało możliwości dane mu na podstawie tych instrumentów. Trybunał powtarza zatem, że należy wziąć pod uwagę wszelkie stosowne przepisy i zasady prawa międzynarodowego obowiązujące w relacjach między Układającymi się Państwami oraz że Konwencja powinna być w najszerszym możliwym zakresie interpretowana zgodnie z innymi regułami prawa międzynarodowego, którego stanowi część (zob. *Al-Adsani*, cyt. powyżej, § 55; *Demir i Baykara przeciwko Turcji* [WI], nr 34503/97, § 67, ETPC 2008; oraz art. 31 ust. 3 lit. c Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów z dnia 23 maja 1969 r.).

236. Przy ocenie, czy państwo użyło wszelkich dostępnych środków prawnych na podstawie instrumentów międzynarodowych dotyczących współpracy w sprawach karnych, Trybunał nie może pominąć faktu, że traktaty te nie nakładają na państwa obowiązków absolutnych, dają bowiem państwu występującemu o ekstradycję pewną swobodę i przewidują wiele wyjątków w formie obowiązkowych lub uznaniowych podstaw odmowy wnioskowanej współpracy. W rezultacie proceduralny obowiązek współpracy na podstawie art. 2 wymaga interpretacji w świetle traktatów międzynarodowych lub porozumień obowiązujących między danymi

Układającymi się Państwami, a w ślad za nią w miarę możliwości łącznego i harmonijnego stosowania Konwencji i tych instrumentów, które nie powinno prowadzić do konfliktu lub sprzeczności między nimi (zob. *mutatis mutandis*, *X przeciwko Łotwie* [WI], nr 27853/09, § 94, ETPC 2013, w zakresie wykładni art. 8 Konwencji i Konwencji Haskiej z 1980 r. dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę). W tym kontekście państwo, które powinno wezwać do współpracy, naruszy proceduralny obowiązek współpracy, jeśli nie zastosowało właściwych mechanizmów na podstawie odpowiednich traktatów międzynarodowych; zaś państwo wezwane do współpracy – jeśli nie udzieli stosownej odpowiedzi lub nie potrafi wskazać zasadnej podstawy odmowy wnioskowanej współpracy.

(iii) *Obowiązek współpracy w sprawach ponadnarodowych dotyczących Układającego się Państwa i de facto podmiotu znajdującego się pod faktyczną kontrolą innego Układającego się Państwa*

237. Jak Trybunał wskazał powyżej (zob. paragraf 193 powyżej), szczególną cechą (*special feature*) w niniejszej sprawie jest fakt, że rzekomy brak współpracy zarzucony został podmiotowi *de facto* utworzonemu na obszarze, który wspólnota międzynarodowa uznaje za terytorium Cypru, a który na potrzeby Konwencji znajduje się jednak pod faktyczną kontrolą Turcji (zob. *Cypr przeciwko Turcji*, cyt. powyżej, §§ 61 i 77). Jako że między oboma pozwanymi Państwami nie istnieją formalne stosunki dyplomatyczne, traktaty międzynarodowe, których Państwa są stronami (traktaty Rady Europy, zob. właściwe prawo międzynarodowe), nie mogą stanowić wyłącznych ram odniesienia dla ustalenia, czy oba Państwa wykorzystały wszystkie możliwości, jakie były dla nich dostępne, dla celów prowadzenia wzajemnej współpracy. Biorąc pod uwagę brak tychże formalnych stosunków dyplomatycznych, jest bardziej prawdopodobne, że sformalizowane formy współpracy zawiodą i Państwa będą zmuszone poszukiwać innych, mniej formalnych i bardziej pośrednich, kanałów kooperacji, np. za pośrednictwem państw trzecich lub organizacji międzynarodowych.

238. W związku z powyższym Trybunał musi określić, czy w takich przypadkach, jak w niniejszej sprawie, dane państwa wykorzystały wszystkie możliwości, jakie były dla nich zasadnie dostępne, żeby wnioskować o wzajemną współpracę, konieczną do zapewnienia skuteczności śledztwa i postępowania jako takiego, i jej udzielać. Może to wymagać, by Trybunał przyjrzał się kanałom współpracy o charakterze nieformalnym lub *ad hoc*, jakie państwa wykorzystały, będącym poza zakresem mechanizmów współpracy przewidzianych we właściwych traktatach międzynarodowych. W tym kontekście Trybunał może i musi oprzeć się na tychże traktatach międzynarodowych, jako że odzwierciedlają one ewolucję standardów

i zasad znajdujących zastosowanie w prawie międzynarodowym w obszarze współpracy w sprawach karnych.

(iv) Zastosowanie tych kryteriów do niniejszej sprawy

239. W świetle powyższych zasad (zob. paragrafy 230-238) Trybunał uznaje, że oba Państwa były obowiązane podjąć ze sobą współpracę zgodnie z ciążącymi na nich proceduralnymi obowiązkami na podstawie art. 2 w zakresie przeprowadzenia śledztwa w sprawie śmierci krewnych skarżących. Trybunał musi teraz określić, czy każde z pozwanych Państw spełniło ten obowiązek, biorąc pod uwagę szczególne okoliczności niniejszej sprawy.

240. Trybunał zdaje sobie sprawę, że w tamtym czasie oba Państwa były związane dwiema istotnymi konwencjami Rady Europy w sprawie ekstradycji i współpracy w sprawach karnych, tj. Europejską Konwencją o ekstradycji i Europejską Konwencją o wzajemnej pomocy w sprawach karnych. Chociaż Turcja kwestionowała, czy w rzeczy samej znajdują one zastosowanie w szczególnych okolicznościach niniejszej sprawy, zważywszy zwłaszcza na ich zakres terytorialny, obie te konwencje obowiązywały oba Państwa i Turcja nie złożyła jeszcze wtedy deklaracji dołączonych do Protokołów Dodatkowych wyłączających ich zastosowanie w odniesieniu do Republiki Cypryjskiej (zob. paragrafy 144 i 149 powyżej). Trybunał uznaje, że nie jest właściwy do ustalenia, czy konwencje te zgodnie z ich przepisami znajdowały zastosowanie, ani do weryfikacji, czy pozwane Państwa spełniły wynikające z nich obowiązki w niniejszej sprawie. Jak wskazano w paragraf 238 powyżej, traktaty te mogą również zapewnić Trybunałowi wskazówki w zakresie wykładni obowiązku współpracy na podstawie art. 2 w jego aspekcie proceduralnym (np. gdy Trybunał postrzega instrumenty międzynarodowe jako wyraz zmieniających się standardów prawa międzynarodowego, niezależnie od tego, czy zostały one ratyfikowane przez dane państwa i czy obowiązywały one w danym czasie, zob. *Demir i Baykara*, cyt. powyżej, §§ 65-86; *Rantsev*, cyt. powyżej, §§ 278, 282, 285-86 i 289; oraz *Magyar Helsinki Bizottság przeciwko Węgrom* [WI], nr 18030/11, § 145, 8 listopada 2016 r.). Znajduje to zastosowanie *a fortiori* do niniejszej sprawy, bowiem sporne konwencje zostały ratyfikowane przez wszystkie państwa członkowskie Rady Europy, co wskazuje, że istnieje między nimi pewien wspólny standard w obszarze ekstradycji i współpracy w sprawach karnych (zob. paragrafy 146 i 151 powyżej).

(α) Cypr

Czy Cypr podjął wszelkie działania, jakie były zasadnie dostępne, żeby domagać się wydania/ekstradycji podejrzanych przez Turcję?

241. Pierwsze pytanie, jakie pojawia się w kwestii obowiązku współpracy nałożonego na Cypr, dotyczy tego, czy władze podjęły wszelkie kroki, jakie

były zasadnie dostępne, w celu uzyskania wydania/ekstradycji podejrzanych o morderstwo przez Turcję, zważywszy na fakt, że uciekli oni do „TRPC” lub na obszar Turcji i że ich obecność była konieczna, żeby posunąć śledztwo do przodu i ostatecznie wszcząć przeciwko nim proces karny. Skarżący w żądaniach wysuniętych przed Trybunałem zaznaczyli, że władze cypryjskie nie uczyniły wszystkiego, czego można by było od nich oczekiwać.

242. Trybunał zauważa, że po identyfikacji potencjalnych podejrzanych na wczesnym etapie śledztwa, władze cypryjskie złożyły wnioski do Interpolu o wydanie „czerwonych not” w celu zlokalizowania podejrzanych i aresztowania ich na potrzeby ekstradycji (zob. paragrafy 37, 38 i 44 powyżej). Interpol wydał czerwone noty przeciwko ośmiu podejrzany. Cypryjskie biuro Interpolu wysłało również wiadomości e-mail do tureckiego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, informując, że poszukuje podejrzanych, i żądając ich aresztowania, jeśli znaleźli się w Turcji (zob. paragrafy 40 i 45 powyżej). Z dokumentów dotyczących spotkań z UNFICYP zdaje się wynikać, że władze cypryjskie wiedziały, iż niektórzy z podejrzanych zostali już zatrzymani przez „TRPC” (zob. paragrafy 108, 114 i 115 powyżej). Na podstawie tych wszystkich faktów Cypr już na wczesnym etapie śledztwa podjął starania – za pośrednictwem UNFICYP – żeby rozpocząć negocjacje w sprawie wydania podejrzanych przez „TRPC” (zob. paragrafy 113, 118 i 121). Stało się jednak bardzo szybko oczywiste, że ani Turcja, ani władze „TRPC” nie miały zamiaru wydawać podejrzanych (zob. paragrafy 93, 110 i 114). W tych okolicznościach i w świetle zastrzeżeń złożonych przez Turcję i władze „TRPC”, które zostały przekazane do Cypru za pośrednictwem UNFICYP, nie można krytykować Cypru za to, że z początku próbował uzyskać wydanie podejrzanych za pośrednictwem UNFICYP, i dopiero po tym, jak te działania okazały się nieskuteczne, złożył do Turcji wniosek o ekstradycję (wobec sześciu podejrzanych, tj. wszystkich, wyjąwszy czwartego podejrzanego, który zmarł, i ósmego podejrzanego, który został zatrzymany przez Cypr w 2006 r. i wypuszczony) po upływie trzech i pół roku od wydania czerwonych not. Nic ponadto nie wskazuje na to, że upływ tak długiego czasu w jakikolwiek sposób wpłynął na wynik wniosków o ekstradycję.

243. Trybunał zauważa także, że wnioski o ekstradycję zostały dostarczone do Turcji za pośrednictwem ambasady tureckiej w Atenach dnia 4 listopada 2008 r. Woźny ambasady cypryjskiej przekazał kopertę zawierającą wniosek o ekstradycję i notę werbalną ochroniarzowi w ambasadzie tureckiej, co jednak nie zostało potwierdzone pokwitowaniem (zob. paragraf 59 powyżej). Rząd Turecki nie kwestionował tego faktu przed Izbą. Przed Wielką Izbą z kolei podkreślał, że wnioski o ekstradycję były nieważne, gdyż nie zostały złożone „w drodze dyplomatycznej”, czego wymaga art. 12 Konwencji o ekstradycji.

244. Trybunał uznaje, że – biorąc pod uwagę brak stosunków dyplomatycznych między Cyprzem a Turcją – przekazanie wniosku przez pracowników ambasad w Atenach można zaakceptować, w szczególnych okolicznościach sprawy, jako jedyną drogę, do której Cypr miał dostęp. W rzeczy samej Rząd Turecki nie dowodził w swoim stanowisku, że Cypr mógł skorzystać z jakiegokolwiek innego kanału, a na rozprawie przyznał wręcz, że zwykła droga dyplomatyczna nie była dostępna zważywszy na brak stosunków dyplomatycznych między tymi dwoma Państwami. Trybunał nie może przystać na pogląd, że brak stosunków dyplomatycznych zwalniałby pozwane Państwa z obowiązku współpracy wynikającego z art. 2.

245. Trybunał uznaje zatem, że władze cypryjskie skorzystały z wszelkich środków, jakie były zasadnie dostępne, żeby uzyskać wydanie/ekstradycję podejrzanych z Turcji.

Czy Cypr miał obowiązek przekazać wszystkie dowody władzom „TRPC” lub Turcji?

246. Kolejną kwestią, którą należy ustalić, jest to, czy w realizacji obowiązku współpracy na podstawie art. 2 Konwencji Cypr miał obowiązek przekazać wszystkie dowody z akt śledztwa do Turcji lub władz „TRPC”. Trybunał zauważa w tym zakresie, że Turcja, za pośrednictwem władz „TRPC” i w ramach mediacji zapewnianej przez UNFICYP, złożyła wniosek do Cypru o przekazanie dowodów dla celów dalszego aresztowania podejrzanych i na potrzeby swojego własnego śledztwa w „TRPC” (zob. paragrafy 110, 115, 122, 123 i 126). Ani skarżący, ani Cypr nie podają tego w wątpliwość.

247. Trybunał zaznacza na wstępie, że jednym z argumentów podniesionych przez Cypr przed Trybunałem dla uzasadnienia odmowy przekazania wszystkich dowodów do władz „TRPC”, był fakt, że „TRPC” nie jest państwem-stroną Konwencji i w związku z tym nie była w stanie zrealizować obowiązków na podstawie art. 2. Cypr podkreślał również w tej kwestii, że przekazanie dowodów do „TRPC” skutkowałoby bezprawnym zatrzymaniem podejrzanych i procesem przed nielegalnymi sądami w rozumieniu Konwencji.

248. Trybunał przyjął już, że Turcję należy uznawać za odpowiedzialną za działania podjęte przez władze „TRPC” na północnym Cyprze i że byłoby niezgodne z takim stanowiskiem, gdyby środkiem cywilnym, administracyjnym lub karnym przyjętym i wykonanym na tym terytorium odmawiano jakiejkolwiek ważności lub uznawano, że nie mają one żadnej „legalnej” podstawy dla celów Konwencji (zob. *Foka*, cyt. powyżej, § 83). Trybunał stwierdził w związku z tym, że jeżeli czynność podjęta przez władze „TRPC” jest zgodna z prawem obowiązującym na terytorium północnego Cypru, należy co do zasady uznać, że działania te mają podstawę prawną w prawie krajowym dla celów Konwencji (zob. *Foka*, cyt. powyżej, § 84, gdzie zatrzymanie skarżącego należącego do społeczności grecko-

cypryjskiej przez policjanta „TRPC” uznano za mające podstawę w prawie krajowym na potrzeby art. 5; oraz *Protopapa przeciwko Turcji*, nr 16084/90, §§ 60 i 83-89, 24 lutego 2009 r., gdzie tymczasowe aresztowanie i aresztowanie po wyroku skazującym orzeczone przez władze „TRPC” uznano za zgodne z prawem na potrzeby art. 5, proces karny przed sądem „TRPC” uznano zaś za zgodny z art. 6).

249. Trybunał w swoim orzecznictwie ustalił również, że decyzje podjęte przez sądy podmiotów nieuznawanych, w tym przez sądy karne, uznać można za „zgodne z prawem” na potrzeby Konwencji, jeśli sądy te funkcjonują w ramach systemu sądownictwa opartego na „podstawie konstytucyjnej i ustawowej” odzwierciedlającej tradycję sądową, która jest zgodna z Konwencją, żeby umożliwić jednostkom korzystanie z gwarancji ustanowionych Konwencją (zob. *Ilaşcu i Inni*, cyt. powyżej, § 460; zob. w kwestii sądów „TRPC” *Cypr przeciwko Turcji*, cyt. powyżej, §§ 236-237; por. *Mozzer*, cyt. powyżej, §§ 142-50). Trybunał nie widzi żadnego powodu, żeby odejść od tych ustaleń w odniesieniu do sądów i władz „TRPC”, co pod żadnym pozorem nie oznacza uznania – dorożumianego bądź wyraźnego – roszczenia „TRPC” o status państwa (zob. *Cypr przeciwko Turcji*, cyt. powyżej, § 238).

250. Trybunał zauważa również, że głównym argumentem podanym przez Cypr w celu uzasadnienia odmowy przekazania wszystkich dowodów do Turcji lub władz „TRPC” było to, że współpraca taka naruszałaby zwyczajową w prawie międzynarodowym zasadę nieuznawania (zob. paragrafy 157-158 i 207-208 powyżej). Trybunał nie uważa, żeby w obecnej sprawie pożądane lub konieczne było opracowywanie ogólnej teorii dotyczącej tego, czy współpraca w sprawach karnych z nieuznawanymi lub faktycznymi podmiotami jest zgodna z prawem międzynarodowym. Niemniej jednak, Trybunał zgadza się z Rządem Cypryjskim, że niniejszą sprawę należy odróżnić od poprzednich spraw, w których Trybunał przyjął, że środki prawne ustanowione lub działania podjęte przez władze „TRPC” w odniesieniu do mieszkańców „TRPC” lub osób będących adresatami tych działań były ważne na potrzeby Konwencji (zob. *Cypr przeciwko Turcji*, cyt. powyżej, §§ 61 i 238; *Demopoulos i Inni*, cyt. powyżej, §§ 95-96; oraz *Foka*, cyt. powyżej, §§ 83-84). We wszystkich tych sprawach Trybunał uznał ważność tych środków prawnych i działań w zakresie koniecznym, żeby Turcja mogła zabezpieczyć wszystkie prawa na podstawie Konwencji na północnym Cyprze i naprawić wszelkie krzywdy, jakie można jej przypisać. Głównym celem Trybunału było uniknięcie próżni działającej na niekorzyść tych, którzy żyją pod okupacją, lub tych, którzy – mimo że mieszkają za granicą – mogą twierdzić, że są ofiarami naruszenia ich praw (zob. *Demopoulos i Inni*, cyt. powyżej, § 96). W niniejszej sprawie pojawia się pytanie, czy Republika Cypryjska jako prawowity rząd na Cyprze, niemający jednak żadnej kontroli nad północną częścią wyspy, która znajduje się pod faktyczną kontrolą Turcji, może współpracować z faktycznymi

władzami ustanowionymi na tym obszarze („TRPC”), nie zapewniając jednocześnie w sposób dorozumiany legalności ani legitymacji tymże władzom lub okupacji. Zdaniem Trybunału sytuacja w niniejszej sprawie różni się również od przypadku, gdy inne niż Cypr Układające się Państwo współpracuje z tymi władzami (zob. np. współpracę między policją Zjednoczonego Królestwa a władzami „TRPC”, o której mowa w paragraf 214 powyżej).

251. Trybunał w sprawie *Ilaşcu i Inni* przyznał uprzednio, że nieoficjalnych stosunków w sprawach sądowych i bezpieczeństwa w interesie przeciwdziałania przestępczości między Układającym się Państwem a separatystycznym reżimem ustanowionym w ramach terytorium tegoż Państwa nie można postrzegać jako poparcia dla tego podmiotu, zważywszy na istotę tych stosunków i ich ograniczony charakter (zob. *Ilaşcu i Inni*, §§ 177 i 345). Stwierdzenie to poczyniono w kontekście dokonanej przez Trybunał analizy, czy Republika Mołdawii zrealizowała ciężące na niej pozytywne obowiązki w odniesieniu do skarżących w tamtej sprawie, którzy zostali pozbawieni wolności na obszarze kontrolowanym przez faktyczny reżim naddniestrzański. Obejmowały one m.in. obowiązek przywrócenia kontroli nad terytorium naddniestrzańskim i powstrzymania się od wspierania separatystycznego reżimu. Trybunał zwrócił uwagę, że te nieoficjalne relacje dotyczyły przede wszystkim komunikacji między prokuratorami lub policjantami mołdawskimi oraz ich odpowiednikami w Naddniestrzu, zwłaszcza w celu uzyskania informacji i wezwania świadków.

252. W niniejszej sprawie pytanie, na jakie trzeba udzielić odpowiedzi, dotyczy tego, czy Cypr miał obowiązek przekazać wszystkie dowody władzom „TRPC”, które prowadziły równoległe śledztwo na podstawie prawa krajowego „TRPC” w sprawie morderstw. Trybunał zauważa, że Cypr wysłał niektóre dowody do „TRPC” za pośrednictwem UNFICYP, mianowicie wynik badania DNA (zob. paragrafy 121 i 123 powyżej), i był gotowy dostarczyć wszystkie dowody UNFICYP, które miało zweryfikować, czy *prima facie* istniały podstawy do wytoczenia procesu podejrzanym, pod warunkiem że w razie istnienia takich podstaw władze „TRPC” wydadzą podejrzanym Cyprowi (zob. paragraf 130 powyżej). Jako że władze „TRPC” nie podjęły takiego zobowiązania, Cypr odmówił przekazania dodatkowych dowodów. Ponadto fakt, że władze „TRPC” nalegały na otrzymanie od Cypru wszystkich dowodów (akt dochodzeniowych policji i nagrań z kamer bezpieczeństwa), zdaje się być związany z zamiarem ścigania i osądzenia podejrzanym przed sądami „TRPC”, czego dowodzi również ich stanowisko, że podejrzeni powinni być sądzeni przed sądami Turków cypryjskich (zob. paragrafy 110, 112, 114, 116 i 120 powyżej). Stało się to jeszcze bardziej widoczne po tym, jak powiadomienie o niniejszej sprawie zostało dostarczone do pozwanych Rządów w 2009 r. i Turcja otrzymała za pośrednictwem Trybunału akta dochodzeniowe Cypru. W rzeczy samej

Rząd Turecki podkreślał przed Izłą, że współpraca Cypru była konieczna w celu zapewnienia, by świadkowie oraz osoby, które przygotowały różnorodne sprawozdania, pojawiły się przed sądami „TRPC” dla celów przedstawienia dowodów. Potwierdził także, że „TRPC” była zobowiązana odrzucić wnioski o ekstradycję swoich obywateli na podstawie prawa „TRPC” (zob. paragraf 247 wyroku Izby). Turcja przyznała również przed Wielką Izłą, że Cypr powinien był złożyć wniosek o przekazanie ścigania w sprawie karnej przynajmniej w odniesieniu do piątego podejrzanego, który był obywatelem tureckim przebywającym w Turcji, którą to możliwość przewidywała zarówno Konwencja o ekstradycji (art. 6 ust. 2), jak i Konwencja o przekazywaniu ścigania w sprawach karnych (art. 6 i art. 8 ust. 1 lit. g).

253. W związku z tym – obok faktu, że Turcja nigdy nie zasugerowała tej możliwości w odpowiedzi na cypryjski wniosek o ekstradycję w 2008 r. (por. *Huseynova*, cyt. powyżej, § 111, w której to sprawie władze gruzińskie, odmówiwszy ekstradycji swoich obywateli na wniosek Azerbejdżanu, wyraźnie powołały się na tę opcję), Trybunał uznaje, że przekazanie całych akt dochodzeniowych do „TRPC”, zważywszy na możliwość, że dowody te zostaną wykorzystane w celu osądzenia sprawców w „TRPC, bez żadnych gwarancji, że sprawcy zostaną przekazani do władz cypryjskich, wykraczałoby poza zakres zwykłej współpracy między organami policyjnymi i prokuratorskimi (por. *Ilaşcu i Inni*, cyt. powyżej, § 177). Oznaczałoby to bowiem zasadniczo przekazanie ścigania jako takiego do sądów „TRPC”, w związku z czym Cypr zrzucałby się jurysdykcji karnej w odniesieniu do morderstwa popełnionego na kontrolowanym przez siebie obszarze na rzecz sądów nieuznawanego podmiotu utworzonego na jego terytorium. W rzeczy samej sprawowanie jurysdykcji karnej jest jednym z najważniejszych aspektów suwerenności państwowej. Trybunał zgadza się zatem z Rządem Cypryjskim, że w tych konkretnych okolicznościach odmowa zrzeczenia się jurysdykcji karnej na rzecz sądów „TRPC” była uzasadniona.

254. Stanowisko to jest spójne z brzmieniem odpowiednich instrumentów Rady Europy, których oba Państwa są stronami. Trybunał zauważa, że art. 2 lit. b Konwencji o wzajemnej pomocy prawnej daje państwu wezwanemu możliwość odmówienia pomocy, jeśli uważa ono, że spełnienie wniosku mogłoby stanowić zagrożenie dla suwerenności, bezpieczeństwa, porządku publicznego lub innych ważnych interesów tego państwa (zob. paragraf 152 powyżej). Analogiczny powód odmowy znaleźć można również w przepisach prawnych niektórych Państw członkowskich (zob. paragraf 167 powyżej). Podobnie Konwencja o przekazywaniu ścigania nie nakłada obowiązku zrzeczenia się jurysdykcji na rzecz i przekazania ścigania do innego państwa ani nie ustanawia systemu pierwszeństwa jurysdykcji na wypadek pozytywnego konfliktu jurysdykcyjnego między dwoma państwami, który pociągałby za sobą np. obowiązek przekazania ścigania

do państwa, w którym znajdują się podejrzani (zob. paragrafy 154-56 powyżej; oraz sprawozdanie wyjaśniające do Konwencji, s. 31).

255. W świetle powyższego Trybunał stwierdza, że odmowa przekazania wszystkich dowodów przez Cypr do władz „TRPC” lub Turcji oraz odmowa przekazania ścigania do władz „TRPC” lub Turcji nie stanowiły naruszenia obowiązku współpracy w kontekście aspektu proceduralnego art. 2.

Czy Cypr miał obowiązek podjąć inne formy współpracy zgodnie z sugestiami UNFICYP?

256. Trybunał zauważa, że w kontekście czynności mediacyjnych przeprowadzanych przez UNFICYP zasugerowano podjęcie poniższych form współpracy w celu znalezienia kompromisowego rozwiązania między Cyprzem a władzami „TRPC”: spotkania policji obu stron i policji brytyjskich suwerennych baz wojskowych w strefie buforowej ONZ, przesłuchanie podejrzanych w hotelu Ledra Palace w strefie buforowej ONZ poprzez „nagrywanie przesłuchania w formie wideo”, możliwość porozumienia *ad hoc* lub procesu sądowego na neutralnym obszarze, przekazanie podejrzanych do państwa trzeciego i rozpoznanie sprawy na poziomie służb technicznych (zob. paragrafy 122, 125, 126, 128 powyżej). Trybunał nie widzi jednak, jak te inne formy współpracy mogły same przez się umożliwić ściganie i ukaranie podejrzanych. Nie udowodniono przed Trybunałem, że te alternatywy, w szczególności zorganizowanie procesu *ad hoc* na neutralnym obszarze, miałyby wystarczające umocowanie w prawie krajowym lub międzynarodowym. W tych okolicznościach Trybunał nie uważa, że Cypr miał obowiązek, na podstawie art. 2, podjęcia form współpracy innych niż te wskazane w paragrafach 241-255 powyżej.

Wniosek

257. W sumie, jeśli chodzi o obowiązek współpracy, Trybunał wskazuje, że Cypr nie dopuścił się naruszenia art. 2 Konwencji w jego aspekcie proceduralnym – zarówno w zakresie wykorzystania wszelkich zasadnych środków w celu zabezpieczenia wydania podejrzanych, jak i w odniesieniu do odmowy przekazania wszystkich dowodów do władz „TRPC” lub Turcji.

(β) Turcja

258. Trybunał musi teraz ustalić, czy Turcja spełniła ciążący na niej obowiązek współpracy z Cyprzem, biorąc pod uwagę, że podejrzani znajdowali się w „TRPC” lub w Turcji oraz że Cypr złożył wnioski o ich wydanie, a następnie ekstradycję.

259. Trybunał zauważa na wstępie, że w trakcie prób podejmowanych w celu zawarcia porozumienia za pośrednictwem UNFICYP władze „TRPC” już na wczesnym etapie dały do zrozumienia, że nie mogą wydać podejrzanych Cyprowi za pośrednictwem UNFICYP lub Turcji, nie było bowiem żadnej ustawowej ani konstytucyjnej podstawy, żeby to uczynić.

Oparły się zwłaszcza na konstytucji Cypru z 1960 r., która wymagała, żeby Turek cypryjski był sądzony przez sędziów pochodzenia turecko-cypryjskiego (zob. paragrafy 112, 114, 120 i 142 powyżej). Turcja wskazała również za pośrednictwem Interpolu, że nie ma możliwości przeprowadzenia ekstradycji piątego podejrzanego, jako że jest on obywatelem tureckim, zaś zgodnie z prawem krajowym ekstradycja obywateli tureckich jest zakazana (zob. paragrafy 93 i 138 powyżej).

260. Trybunał odnotowuje także, że władze „TRPC” w pewnym momencie wspomniały, że warunkiem wstępnym rozważenia ekstradycji podejrzanych jest przekazanie dowodów przez Cypr (zob. paragraf 110 powyżej). Trybunał zwraca uwagę w tej kwestii, że między „TRPC” a Cyprzem nie mogłoby dojść do formalnej ekstradycji, jako że „TRPC” nie jest uznawana za państwo przez wspólnotę międzynarodową. W każdym razie fakt, że władze „TRPC” nalegały na otrzymanie wszystkich dowodów od Cypru, był bardziej związany z koniecznością uzasadnienia dalszego pozbawienia wolności podejrzanych w celu wszczęcia procesu przeciwko nim. Trybunał ustalił już powyżej, że Cypr nie miał obowiązku w tych okolicznościach dostarczyć wszystkich dowodów do władz „TRPC” ze względów wskazanych w paragrafach 246-55 powyżej.

261. Żeby odpowiedzieć na pytanie, czy Turcja zrealizowała ciążący na niej obowiązek współpracy z Cyprzem, Trybunał musi skupić swoją uwagę na wnioskach o ekstradycję wobec sześciu podejrzanych, złożonych przez Cypr w listopadzie 2008 r. po wyczerpaniu wszelkich możliwości uzyskania ich wydania przez „TRPC” za pośrednictwem UNFICYP. Trybunał odrzucił już argument podnoszony przez Rząd Turecki, że te wnioski o ekstradycję były nieważne, jako że nie zostały złożone „w drodze dyplomatycznej” (zob. paragraf 244 powyżej). Nie może zatem przyjąć tego argumentu jako zasadnego powodu nierozpatrzenia wniosków o ekstradycję.

262. Trybunał zauważa po pierwsze, że Turcja zignorowała wnioski o ekstradycję złożone przez Cypr dnia 4 listopada 2008 r. Dnia 11 listopada 2008 r. pracownik ambasady zwrócił bez odpowiedzi wnioski o ekstradycję i notę werbalną z cypryjskiego Ministerstwa Sprawiedliwości i Porządku Publicznego do ambasady cypryjskiej w Atenach. Pracownik zostawił kopertę i oddalił się pośpiesznie. Po drugie, Rząd Turecki milczał przed Izbą w kwestii wniosków o ekstradycję z 2008 r. Dopiero przed Wielką Izbą podjął się dowodzenia, że wnioski o ekstradycję były nieważne na podstawie Konwencji o ekstradycji.

263. Zważywszy na określone powyżej zasady (zob. paragrafy 238 i 240 powyżej) i w takim zakresie, w jakim milczenie Turcji w sprawie wniosków o ekstradycję można rozumieć jako odmowę ekstradycji, Trybunał uznaje, że należało oczekiwać, iż władze tureckie wskażą, dlaczego ekstradycja nie mogła się odbyć na podstawie prawa tureckiego lub na podstawie Konwencji o ekstradycji. W tej kwestii Trybunał zauważa, że art. 18 ust. 1 i ust. 2 Konwencji o ekstradycji nakłada na wezwane państwo obowiązek

powiadomienia wzywającego państwa o swojej decyzji odnośnie do ekstradycji i podania uzasadnienia, jeśli wniosek spotkał się z odpowiedzią odmowną. Art. 13 tejże Konwencji przewiduje również, że w przypadku gdy informacje przekazane przez państwo wzywające uznane będą za niewystarczające dla podjęcia decyzji przez państwo wezwane, państwo to zwróci się o dostarczenie niezbędnych dodatkowych informacji (zob. paragraf 147 powyżej).

264. Trybunał jest zdania, że obowiązek współpracy na podstawie art. 2 należy odczytywać w świetle przepisów Konwencji o ekstradycji i w rezultacie oznacza dla państwa obowiązek zbadania i przedstawienia uzasadnionej odpowiedzi na każdy złożony przez inne Układające się Państwo wniosek o ekstradycję podejrzanych o morderstwo lub inne bezprawne zabójstwo, o których wiadomo, że znajdują się na jego terytorium lub pozostają pod jego jurysdykcją.

265. Ustalenia te wystarczają, żeby Trybunał doszedł do wniosku, iż Turcja nie podjęła minimalnych starań wymaganych w okolicznościach sprawy i z tego względu nie spełniła ciężącego na niej obowiązku współpracy z Cyprzem na potrzeby skutecznego śledztwa w sprawie morderstwa krewnych skarżących. Powyższe sprawia, że nie ma potrzeby określać, czy Turcja w konkretnym stanie faktycznym sprawy była obowiązana do przeprowadzenia ekstradycji niektórych lub wszystkich podejrzanych zgodnie z wnioskiem Cypru.

266. Trybunał dochodzi zatem do wniosku, że Turcja naruszyła obowiązek współpracy w kontekście aspektu proceduralnego art. 2 ze względu na nieudzielenie odpowiedzi wraz z uzasadnieniem na wnioski o ekstradycję złożone przez Cypr.

(c) Ogólne wnioski dotyczące obowiązków proceduralnych na podstawie art. 2

267. Biorąc pod uwagę powyższe ustalenia (paragrafy 221 i 257), Trybunał dochodzi do wniosku, że Cypr nie dopuścił się naruszenia proceduralnego aspektu art. 2 Konwencji.

268. Zważywszy na podstawy, na jakich Trybunał stwierdził, że Turcja naruszyła obowiązek współpracy z Cyprzem (paragraf 266 powyżej), Trybunał dochodzi do wniosku, że Turcja dopuściła się naruszenia proceduralnego aspektu art. 2 Konwencji.

II. ZARZUT NARUSZENIA ART. 13 KONWENCJI W ZWIĄZKU Z ART. 2

269. Skarżący zgłosili ponadto zarzut na podstawie art. 13 Konwencji, podnosząc, że nie zapewniono im dostępu do skutecznego środka odwoławczego w odniesieniu do ich skargi złożonej na podstawie art. 2. Twierdzili, że obecne problemy polityczne sprawiły, że istniejące

mechanizmy krajowe były nieskuteczne, co uniemożliwiło przeprowadzenie owocnego śledztwa.

270. Art. 13 ma następujące brzmienie:

„Każdy, czyje prawa i wolności zawarte w niniejszej konwencji zostały naruszone, ma prawo do skutecznego środka odwoławczego do właściwego organu państwowego także wówczas, gdy naruszenia dokonały osoby wykonujące swoje funkcje urzędowe”.

271. Izba uznała, że w związku ze stwierdzeniem, iż oba Państwa naruszyły art. 2 w jego aspekcie proceduralnym, nie ma potrzeby odrębnego rozpatrywania zarzutu skarżących na podstawie art. 13.

272. Pozwane Rządy nie odniosły się do tego zarzutu.

273. Biorąc pod uwagę powyższe wnioski (zob. paragrafy 267 i 268), Trybunał jest zdania, że nie ma potrzeby osobno rozpatrywać zarzutu skarżących na podstawie art. 13 w związku z art. 2 Konwencji.

III. ZASTOSOWANIE ART. 41 KONWENCJI

274. Art. 41 Konwencji ma następujące brzmienie:

„Jeśli Trybunał stwierdzi, że nastąpiło naruszenie Konwencji lub jej Protokołów, oraz jeśli prawo wewnętrzne zainteresowanej Wysokiej Układającej się Strony pozwala tylko na częściowe usunięcie konsekwencji tego naruszenia, Trybunał orzeka, gdy zachodzi potrzeba, słuszne zadośćuczynienie pokrzywdzonej stronie”.

A. Szkoda

1. Szkoda majątkowa

275. W postępowaniu przed Izłą skarżący żądali kwoty 40 000 euro (EUR) tytułem szkody majątkowej. Suma ta odpowiada wydatkom, które pierwszy skarżący poniósł, żeby chronić swoje życie: domowy system bezpieczeństwa, zatrudnienie ochroniarza (który został zamordowany w 2009 r.), wydatki na podróż za granicę po zamachu na jego życie i koszty prawne poniesione w postępowaniu, które wytoczono przeciwko niemu za posiadanie broni mającej służyć mu do obrony życia. Skarżący przyznali, że powyższa suma została obliczona w sposób przybliżony, jako że nie posiadali żadnych dokumentów potwierdzających zgłoszone koszty. Rząd Turecki podniósł, że nie było żadnego związku przyczynowego między dochodzoną szkodą majątkową a przedmiotem skargi, która nie miała nic wspólnego z prawem do życia pierwszego skarżącego.

276. Izba uznała, że żądanie odszkodowania za szkodę majątkową było bezpodstawne, i odrzuciła je.

277. Rząd Turecki wezwał Wielką Izbę, aby nie przyznawała skarżącym słusznego zadośćuczynienia.

278. Wielka Izba zgadza się z oceną Izby, a zatem odrzuca to żądanie.

2. Szkoda niemajątkowa

279. W postępowaniu przed Izbą skarżący żądali łącznej sumy 800 000 euro, tj. 400 000 euro od każdego pozwanego Rządu, tytułem szkody niemajątkowej. Suma ta obejmowała roszczenie przeciwko każdemu z Rządów na kwotę 100 000 euro na rzecz pierwszego skarżącego i na kwotę 50 000 euro dla pozostałych skarżących. Skarżący podkreślili, jak wiele nieznosnej udręki, bólu, traumy i frustracji doznali, biorąc pod uwagę, jak poważne były przestępstwo skierowane przeciwko ich rodzinie, oraz uwzględniając fakt, że władze pozwanych Rządów wykazały się niechęcią do współpracy i nie postawiły sprawców przed sądem. Skarżący zaznaczyli, że zostali potraktowani z całkowitą niewrażliwością i obojętnością. Wezwali więc Trybunał do potępienia bezdusznej postawy pozwanych Rządów poprzez przyznanie im znacznej sumy pieniężnej, która jednak nie mogła zrekompensować ogromnej straty, jaką ponieśli. Ponadto, w związku z tym, że pozwane Rządy nie przeprowadziły śledztwa, nie zatrzymały, nie ścigały i nie ukarały osób odpowiedzialnych za te morderstwa, wszyscy skarżący, a w szczególności pierwszy skarżący, obawiali się o swoje życie i żyli w stanie ciągłego strachu i niepokoju. Nastąpił zamach na życie pierwszego skarżącego, a jego ochroniarz został zamordowany. W dniach i miesiącach bezpośrednio po zabójstwach musiał on również działać jako pośrednik między różnymi władzami, gdyż te odmawiały współpracy ze sobą. Z tych właśnie powodów roszczenie pierwszego skarżącego z tego tytułu jest wyższe.

280. W stanowisku przedstawionym przed Izbą Rząd Turecki dowodził, że Trybunał powinien odmówić przyznania jakiegokolwiek zadośćuczynienia tytułem szkody niemajątkowej, jako że nie doszło do żadnego naruszenia, którego zadośćuczynienie mogłoby dotyczyć. Gdyby jednak Trybunał uznał inaczej, stwierdzenie, że doszło do naruszenia, stanowiłoby samo w sobie wystarczające słuszne zadośćuczynienie. W każdym razie słuszne zadośćuczynienie nie powinno prowadzić do bezpodstawnego wzbogacenia. Kwoty żądane przez skarżących były nadmierne, niesłuszne i niezgodne z kwotami przyznanymi przez Trybunał w podobnych sprawach. Rząd Turecki zwracał uwagę Trybunału na kwoty przyznane w sprawach: *Solomou i Inni przeciwko Turcji*, nr 36832/97, § 101, 24 czerwca 2008 r.; *Isaak przeciwko Turcji*, nr 44587/98, § 139, 24 czerwca 2008 r.; oraz *Kakoulli przeciwko Turcji*, nr 38595/97, § 140, 22 listopada 2005 r.

281. Izba orzekła, że w konsekwencji stwierdzonego naruszenia aspektu proceduralnego art. 2 ze strony obu pozwanych Rządów skarżący ponieśli szkodę niemajątkową, której nie da się zadośćuczynić wyłącznie poprzez uznanie, że doszło do naruszenia. W oparciu o zasadę słuszności Izba zdecydowała, że każdy z pozwanych Rządów ma zapłacić kwotę 8 500 euro wraz z ewentualnymi podatkami na rzecz każdego ze skarżących.

282. Przed Wielką Izbą skarżący nie skomentowali swoich roszczeń. Rząd Turecki jedynie wezwał Wielką Izbę o odrzucenie roszczenia o słuszne zadośćuczynienie.

283. Wielka Izba zwraca uwagę, że stwierdziła naruszenie art. 2 w aspekcie proceduralnym, polegające na tym, że Turcja nie podjęła współpracy dla celów skutecznego śledztwa w sprawie śmierci krewnych skarżących. W wyniku stwierdzonego naruszenia skarżący ponieśli szkodę niemajątkową, której nie da się zadośćuczynić wyłącznie poprzez uznanie, że doszło do naruszenia.

284. Mając na uwadze powody, dla których stwierdzono naruszenie, oraz okoliczności sprawy, Wielka Izba, orzekając w oparciu o zasadę słuszności, zgodnie z wymogami art. 41 Konwencji, postanawia, że Turcja powinna wypłacić każdemu ze skarżących kwotę 8 500 euro wraz z ewentualnymi podatkami.

B. Koszty i wydatki

285. Skarżący zażądali łącznie 40 000 funtów szterlingów (GBP) z tytułu wynagrodzenia prawników za postępowanie przez Trybunałem. Skarżący podnieśli, że na taką kwotę się zgodzili i przedstawili list intencyjny (wskazujący wynagrodzenie prawników) z dnia 5 grudnia 2005 r., podpisany przez czwartą skarżącą. Zgodnie z tą umową powyższa kwota została podzielona w następujący sposób: opłata 20 000 funtów szterlingów za pracę zrealizowaną przez ich przedstawiciela przed władzami pozwanych Rządów i UNFICYP; oraz łączną kwotę w wysokości 20 000 funtów szterlingów za koszty i wydatki poniesione przed Trybunałem na wypadek złożenia skargi. W tym zakresie umowa przewidywała, że każdy etap postępowania kosztować będzie łącznie 7 000 funtów: pierwszy etap obejmował złożenie skargi; drugi etap obejmował pracę nad przygotowaniem pism procesowych na wypadek, gdyby skarga została uznana za dopuszczalną, i nad negocjacjami na wypadek ugody; trzeci etap, gdyby nie doszło do zawarcia ugody, obejmował przygotowanie uwag lub reprezentację na rozprawie. Łączną kwotę 21 000 funtów szterlingów zaokrąglono w dół do kwoty 20 000 funtów szterlingów. Kwota ta nie podlegała podatkowi VAT.

286. Rząd Turecki podniósł przed Izbą, że kwoty żądane na podstawie umowy o opłatę były spekulacyjne lub abstrakcyjne i bezpodstawne. Nie przedstawiono harmonogramu uwzględniającego faktyczną pracę, jaka została wykonana, ani pokwitowań lub dokumentów potwierdzających te koszty. Odwołał się do wyroku Trybunału w sprawie *Mohd przeciwko Grecji* (nr 11919/03, §§ 29-32, 27 kwietnia 2006 r.). W każdym razie skarżący nie mogą żądać kosztów poniesionych na poziomie krajowym, zaś kwota żądana za wniesienie skargi przed Trybunałem jest nadmierna.

287. Izba zauważyła, że umowa o opłatę, która została podpisana wyłącznie przez czwartą skarżącą przed złożeniem skargi, odwoływała się jedynie do łącznych sum, które nie zostały szczegółowo wykazane. Nie odniesiono się do konkretnej, faktycznie wykonanej pracy, liczby przepracowanych godzin ani do naliczanej stawki godzinowej. Skarżący nie przedstawili żadnych innych dokumentów pomocniczych, takich jak szczegółowe rachunki lub faktury, które uzasadniałyby ich wnioski. W związku z tym Izba nie przyznała kwoty z tego tytułu.

288. Przed Wielką Izbą skarżący wyjaśnili, że pierwsza opłata w wysokości 20 000 funtów szterlingów podlega zwrotowi z tytułu odszkodowania. Druga opłata w wysokości 20 000 funtów szterlingów również podlegała zwrotowi, chociaż faktycznie zapłacono tylko 10 000 funtów szterlingów. Skarżący wystąpili dodatkowo o kwotę 20 000 funtów szterlingów na postępowanie przed Wielką Izbą. W odniesieniu do niniejszego postępowania podnieśli oni, że ich adwokat poświęcił 50 godzin na pracę nad sprawą za stawkę godzinową w wysokości 300 funtów szterlingów zgodnie z poniższym: 10 godzin na zapoznanie się z wyrokiem; 10 godzin na zapoznanie się z wnioskami o przekazanie sprawy [do Wielkiej Izby]; 30 godzin na sformułowanie uwag. Za przygotowanie i przeprowadzenie rozprawy została pobrana dodatkowa opłata w wysokości 5 000 funtów szterlingów.

289. Rząd Turecki nie przedstawił żadnych uwag w tej kwestii przed Wielką Izbą.

290. Wielka Izba w pełni zgadza się z orzeczeniem Izby w odniesieniu do żądania zwrotu kosztów i wydatków w postępowaniach krajowych i przed Izbą. Jeśli chodzi o postępowanie przed Wielką Izbą, Trybunał zauważa, że zgodnie z orzecznictwem skarżący jest uprawniony do otrzymania zwrotu kosztów i wydatków tylko w takim zakresie, w jakim udowodni, że koszty i wydatki tego rodzaju zostały faktycznie poniesione, były niezbędne oraz że ich kwota jest zasadna. Ponadto, koszty i wydatki można odzyskać tylko w zakresie, w jakim dotyczą one udowodnionego naruszenia (zob. *Denisov przeciwko Ukrainie* [WI], nr 76639/11, § 146, 25 września 2018 r.). W niniejszej sprawie Trybunał uznał, że Cypr nie jest odpowiedzialny za jakiegokolwiek naruszenie Konwencji. Zgodnie z powyższym Trybunał nie nakłada na Cypr obowiązku zwrotu kosztów i wydatków (zob. *Mozet*, cyt. powyżej, § 239). Uwzględniając posiadane dokumenty i powyższe kryteria, Trybunał uznaje za zasadne przyznanie skarżącym kwoty 10 000 euro z tytułu kosztów i wydatków poniesionych w postępowaniu przed Trybunałem, którą to kwotę zapłaci Turcja, w przeliczeniu na funty szterlingi po kursie wymiany obowiązującym w dniu rozliczenia.

C. Odsetki za zwłokę

291. Trybunał uznaje za właściwe, by odsetki z tytułu niewypłacenia zasądzonych kwot zostały ustalone zgodnie z marginalną stopą procentową Europejskiego Banku Centralnego, plus trzy punkty procentowe.

W ZWIĄZKU Z POWYŻSZYM TRYBUNAŁ

1. Jednomyślnie oddala wstępny zarzut Rządu Tureckiego dotyczący niezgodności *ratione loci*;
2. Orzeka piętnastoma głosami do dwóch, że Cypr nie naruszył art. 2 Konwencji w jego aspekcie proceduralnym;
3. Uznaje, jednogłośnie, że Turcja naruszyła art. 2 Konwencji w jego aspekcie proceduralnym z tytułu niepodjęcia współpracy;
4. Uznaje, jednogłośnie, że nie ma potrzeby odrębnej analizy skargi w odniesieniu do art. 13 Konwencji w związku z art. 2 Konwencji;
5. Uznaje, jednogłośnie,
 - (a) że Rząd Turecki ma obowiązek zapłacić skarżącym w terminie trzech miesięcy następujące kwoty:
 - (i) 8 500 (osiem i pół tysiąca) euro dla każdego ze skarżących wraz z ewentualnymi podatkami, z tytułu szkody niemajątkowej;
 - (ii) 10 000 (dziesięć tysięcy) euro, wraz z ewentualnymi podatkami, z tytułu kosztów i wydatków, w przeliczeniu na funty szterlingi po kursie wymiany obowiązującym w dniu rozliczenia;
 - (b) od upływu powyższego trzymiesięcznego terminu do momentu zapłaty płatne od tych sum będą zwykłe odsetki obliczone według marginalnej stopy procentowej Europejskiego Banku Centralnego w okresie zwłoki plus trzy punkty procentowe;
6. Oddala, jednogłośnie, pozostałą część roszczenia skarżących dotyczącego słusznego zadośćuczynienia.

Sporządzono w języku angielskim i francuskim, i ogłoszono na rozprawie publicznej w Pałacu Praw Człowieka w Strasburgu dnia 29 stycznia 2019 r.

Roderick Liddell
Kancierz

Guido Raimondi
Przewodniczący

Zgodnie z art. 45 ust. 2 Konwencji oraz Regulą 74 § 2 Regulaminu Trybunału, do niniejszego wyroku załączone zostają następujące opinie odrębne:

- (a) zgodna opinia odrębna sędziego Serghidesa;
- (b) częściowo rozbieżna opinia odrębna sędzi Karakaş i sędziego Pejchala.

G.R.
R.L.

ZGODNA OPINIA ODRĘBNA SĘDZIEGO SERGHIDESA

[pominięto]

CZĘŚCIOWO ROZBIEŻNA OPINIA ODRĘBNA SĘDZI
KARAKAŞ I SĘDZIEGO PEJCHAŁA

[pominięto]